

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Ален ПАНОВ

ДЕРЖАВНЕ (КОНСТИТУЦІЙНЕ) ПРАВО ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Курс лекцій

Ужгород – 2012

УДК 342(100)(075.8)
ББК 67.9(0)300я73
П 16

*Затверджено на засіданні кафедри міжнародних відносин
Ужгородського національного університету. Протокол №8 від 14.08.2011 р.
Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
факультету міжнародних відносин. Протокол №8 від 15.09.2011 р.*

Автор :

Панов Ален Володимирович,
кандидат історичних наук, доцент кафедри міжнародних
відносин УжНУ, доктор філософії

Рецензенти :

кандидат юридичних наук, доцент, Бслов Д.М.
кандидат юридичних наук, доцент, Переш І.Є.

Відповідальний за випуск :

Палінчак М.М., декан факультету міжнародних відносин УжНУ,
кандидат історичних наук, доцент

Панов А.В.

П 16 Державне (конституційне) право зарубіжних країн. Курс
лекцій / Панов А.В. – Ужгород, 2012. – 104 с.

Державне право зарубіжних країн викладається в якості основної дисципліни у всіх вузах, профіль спрямування яких націлений на юриспруденцію та міжнародні відносини. Предмет курсу полягає у вивченні основних інститутів державного та суспільного ладу окремих зарубіжних країн на узагальненому та конкретизованому рівнях. З огляду на це дисципліна поділяється на загальну і особливу частини. Новизною саме цієї програми курсу є дослідження країн, які, як правило, залишаються поза увагою при вивченні даної дисципліни (Південна Америка, Африка, “некласичні” країни Азії тощо).

УДК 342(100)(075.8)
ББК 67.9(0)300я73

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
ПРЕДМЕТ, МЕТОД І СИСТЕМА ДЕРЖАВНОГО ПРАВА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН.....	6
1. Державне право як галузь права. Система галузі державного права	7
2. Державне право зарубіжних країн як наука і як навчальна дисципліна. Поняття і предмет ДПЗК. Система ДПЗК. Співвідношення термінів “державне право” і “конституційне право”	10
3. Джерела ДПЗК.....	12
4. Методологія ДПЗК	14
5. Поняття державно-правових відносин. Об’єкти і суб’єкти державно-правових відносин.....	16
ФОРМИ ДЕРЖАВИ	18
1. Механізм (апарат) держави	19
2. Форма державного правління	20
3. Форма державного устрою	22
4. Державний режим.....	23
КОРОЛІВСТВО БЕЛЬГІЯ	25
РЕСПУБЛІКА ФРАНЦІЯ	31
ФЕДЕРАТИВНА РЕСПУБЛІКА НІМЕЧЧИНА.....	37
СПОЛУЧЕНЕ КОРОЛІВСТВО ВЕЛИКОБРИТАНІЇ І ПІВНІЧНОЇ ІРЛАНДІЇ.....	41
КОРОЛІВСТВО ШВЕЦІЯ	49
РЕСПУБЛІКА ІТАЛІЯ	55
КОРОЛІВСТВО ІСПАНІЯ	61
УГОРСЬКА РЕСПУБЛІКА.....	66
СПОЛУЧЕНІ ШТАТИ АМЕРИКИ	71
1. Утворення США	72
2. Конституція США 1787 року; Білль про права. Розвиток держави у 18 – 20 ст.	73
3. Механізм держави в США в 20 ст.	78
4. Правоохоронні органи США	83
ФЕДЕРАТИВНА РЕСПУБЛІКА БРАЗИЛІЯ.....	87
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ	97
1. Утворення Європейського Союзу	98
2. Інститути Європейського Союзу.....	100

ВСТУП

Державне право зарубіжних країн викладається в якості основної дисципліни у всіх вузах, профіль спрямування яких націлений на юриспруденцію та міжнародні відносини.

Хоча курс вважається **галузевою дисципліною**, яка має предметом дослідження діючий конституційний (державний) лад зарубіжних країн, він **тісно пов'язаний** з історико-філософськими дисциплінами, перш за все з “Теорією держави і права ” та “Історією держави і права зарубіжних країн ”. Стосовно останньої, Державне право зарубіжних країн є її логічним продовженням, яке фіналізує розгляд державного ладу окремих країн на сучасному етапі їх розвитку.

Предмет курсу полягає у вивченні основних інститутів державного та суспільного ладу окремих зарубіжних країн на узагальненому та конкретизованому рівнях. З огляду на це, дисципліна поділяється на загальну і особливу частини.

Предметом загальної частини є дослідження основ теорії конституції, правового статусу особи, форм держави, теорії розподілу влад, принципу народовладдя та форм його реалізації.

Предметом особливої частини є вивчення, на прикладі конкретних країн, особливостей основних законів, статусу глави держави, побудови законодавчих, виконавчих, судових органів, територіальної організації влади.

Протягом курсу розглядаються ті країни, які внесли найбільший вклад у всесвітній розвиток державного будівництва та країни, які мають унікальні системи державного ладу.

Новизною саме цієї програми курсу є дослідження країн, які, як правило, залишаються поза увагою при вивченні даної

дисципліни (Південна Америка, Африка, “некласичні ” країни Азії тощо).

Набуття подібних знань сприяє більш глибокому розумінню сучасних проблем державності, дає можливість прогнозувати основні тенденції державного розвитку в майбутньому, сприяє розширенню кругозору та підвищує рівень ерудованості.

Курс “Державне право зарубіжних країн” розрахований як на лекційні, так і семінарські заняття. **Протягом лекцій найбільша увага приділятиметься особливій частині, у тому числі країнам не європейського континенту, по яким відчутний брак інформації.**

Семінарські заняття пропонується умовно поділити на три види: **перший вид – розгляд питань загальної частини курсу; другий вид – розгляд державного ладу окремих країн.**

Третій вид семінарських занять є **конференції**, під час яких студентам запропоновано сформувати авторські колективи і самостійно, у вигляді письмового есе дослідити державний лад однієї з країн, яка не є предметом розгляду під час лекцій та семінарів.

Дискусія щодо назви. Досить часто терміни “державне” і “конституційне право” вживаються в ідентичному значенні і виражають одне поняття. В цілому таке розуміння є допустиме, однак необхідно, все ж, зазначити на деяку різницю між двома термінами.

Отже, **“конституційне право”** з точки зору європейського конституціоналізму є не в кожній державі. Це пов’язано з тим, що документ під назвою “Конституція” є фактично таким лише у випадку, якщо він закріплює поділ влад та основи правового статусу людини і громадянина. Але в світі існують держави, конституція або конституційні акти яких не встановлюють

ПРЕДМЕТ, МЕТОД І СИСТЕМА ДЕРЖАВНОГО ПРАВА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

1. Державне право як галузь права. Система галузі державного права.
2. Державне право зарубіжних країн (ДПЗК) як права, як наука і як навчальна дисципліна. Поняття і предмет ДПЗК. Система ДПЗК. Співвідношення термінів “державне право” і “конституційне право”.
3. Джерела ДПЗК.
4. Методологія ДПЗК.
5. Поняття державно-правових відносин. Об’єкти і суб’єкти державно-правових відносин.

1. Державне право як галузь права. Система галузі державного права.

Державне право - галузь права, яка містить сукупність правових норм, що закріплюють певні засади економічної та політичної організації суспільства, порядок формування, діяльності і компетенцію органів державної влади та місцевого самоврядування, конституційний статус людини і громадянина.

Система державного права відбиває внутрішню структуру його предмету. Важливою проблемою, яка виникає при дослідженні даного питання, є співвідношення системи конституції та системи галузі. При розгляді даної проблеми треба мати на увазі, що для визначення системи галузі потрібно враховувати всю сукупність державно-правових норм, незалежно від джерел, в яких вони містяться. Система конституції, яка хоч і є головним джерелом державного права, відбиває лише частину державно-правових норм, які в ній містяться. Однак, при визначенні системи галузі чільне місце слід надати конституції, яка є своєрідним стрижнем системи, до якого долучаються інші державно-правові норми.

Система державного права складається з інститутів і окремих норм.

Інститут державного права - визначена сукупність юридичних норм, що регулюють коло однорідних суспільних відносин. Головним критерієм віднесення окремих норм до визначеного інституту є єдність їх змісту.

Інститути державного права поділяються на три групи:

1) загальні - це складні нормативні формування найчастіше комплексного змісту (напр. інститут основ організації і діяльності державного механізму, інститут територіальної організації держави, інститут конституційного статусу особи).

2) **головні** - значна група державно-правових норм, що регулює окрему групу суспільних відносин. Головні інститути входять до складу загальних інститутів (інститути кожного з вищих органів держави, організації місцевого управління і самоврядування - в загальному інституті організації і діяльності державного механізму, політико-територіальний і адміністративно-територіальний устрій - в загальному інституті територіальної організації держави, громадянство і основні права і свободи людини в загальному інституті конституційного статусу особи).

3) **початкові** - інститути, які включають кілька правових норм.

Зміст конституційно-правових інститутів і зміст розділів та інших структурних частин конституції не є ідентичним. Норми, що входять до складу того чи іншого інституту можуть розміщуватися в різних розділах, главах, частинах конституції, а також в інших конституційних актах, однак в своїй сукупності вони становлять єдиний державно-правовий інститут.

Державно-правова **норма** – встановлене державою загальнообов'язкове, формально визначене, гарантоване правило поведінки, яке регулює державно-правові відносини. Всі державно-правові норми взаємодіють між собою в єдиній системі; лише така взаємодія відображає природу і зміст державно-правових норм. Державно-правові норми містяться в різних джерелах, основним з яких є конституція держави. Норми конституції відрізняються між собою за ступенем деталізації та узагальненості, за способом регулювання тощо.

Особливим видом державно-правових норм, які, як правило, містяться в конституціях багатьох держав є **норми-принципи**. Норми-принципи являють собою найбільш узагальнені державно-правові нормативні правила, які фіксують окремі положення, ідеї, прийняті в конкретній країні. Наприклад, стаття 1

Конституції Естонської республіки визначає: “Естонія – самостійна і незалежна демократична республіка, де носієм верховної влади є народ...”. Інколи норми-принципи визначають один або декілька елементів з форми держави. Так, стаття 1 Конституції Республіки Беларусь встановлює, “Республіка Беларусь – унітарна демократична соціальна правова держава”.

Державно-правові норми відрізняються від норм інших галузей **структурою**. Так, в деяких державно-правових нормах відсутня гіпотеза, в переважній більшості – відсутня санкція.

Конституційно-правові норми за функціональною ознакою класифікуються на установчі, регулятивні, забороняючі.

Установчі норми не є конкретними правилами поведінки і, як правило, фіксують самих суб’єктів державного права. Наприклад, стаття 92 Конституції Республіки Болгарія встановлює: “Президент є главою держави...”.

Регулятивні норми спрямовані безпосередньо на регулювання державно-правових відносин. Наприклад, стаття 117 Конституції Республіки Хорватія закріплює: “Судові засідання є відкритими, а рішення ухвалюються публічно від імені Республіки Хорватія ...”.

Забороняючі норми - встановлюють юридичні заборони до вчинення певних діянь. Наприклад, згідно статті 63 Конституції Республіки Словенія “Будь-яке підбурювання до етнічної, расової, релігійної або іншої дискримінації, до розпалювання етнічної, расової, релігійної чи іншої ворожнечі або нетерпимості є неконституційним”.

Державно-правові норми також можна розподілити за природою предмета регулювання на матеріальні і процесуальні норми. **Матеріальні** норми встановлюють або санкціонують певне правило поведінки, а **процесуальні** норми визначають порядок

набуття або здійснення конкретних прав і обов'язків. Наприклад, стаття 104 Конституції Литовської республіки, яка визначає, що “Судді Конституційного Суду при виконанні своїх обов'язків незалежні від будь-якого державного інституту, особи чи організації і керуються лише Конституцією Литовської Республіки” є матеріальною нормою, а стаття 64 Конституції Латвійської Республіки, в якій зазначається, що “... Весняна сесія починається 10 березня і закінчується 30 червня” – є процесуальною нормою.

За природою правового регулювання державно-правові норми можна класифікувати на імперативні та диспозитивні. **Імперативна норма** встановлює конкретне правило поведінки. Наприклад, згідно статті 50 Конституції Республіки Узбекистан “Громадяни зобов'язані дбайливо ставитися до навколишнього природного середовища”.

Диспозитивна норма визначає міру можливої поведінки. Наприклад, стаття 85 Конституції Російської Федерації встановлює: “Президент Російської Федерації має право використовувати узгоджувальні процедури для вирішення розбіжностей між органами державної влади Російської Федерації...” .

2. Державне право зарубіжних країн як наука і як навчальна дисципліна. Поняття і предмет ДПЗК. Система ДПЗК. Співвідношення термінів “державне право” і “конституційне право”.

Поняття “Державне право зарубіжних країн” можна розглядати у трьох вимірах: як галузь права конкретної зарубіжної держави, як науку та як навчальну дисципліну.

Державне право зарубіжних країн - **наука**, яка розглядає конституційно-правові системи зарубіжних країн.

Предметом ДПЗК як науки, є норми конституційних актів (конституцій, конституційних законів, органічних законів та

інших конституційно-правових документів), які регулюють наступні сфери суспільних відносин:

- 1) Основи суспільного ладу (економічна, політична системи, духовно-культурна і соціальна сфери);
- 2) Основи державного ладу (форма держави; основи організації і функціонування місцевого самоврядування);
- 3) Основи конституційного статусу людини і громадянина (права, свободи і обов'язки людини і громадянина);

Наука ДПЗК тісно пов'язана з теорією держави і права, оскільки остання узагальнює досягнення людства в державно-правовій сфері, в тому числі щодо сфер, які є безпосереднім предметом дослідження ДПЗК, а також формулює найбільш загальні положення, на яких ґрунтуються конституційно-правові дослідження.

Особливістю науки ДПЗК є те, що вона досліджує не тільки нормативний матеріал, але й державну практику, що існує на його основі і, навіть, склалася поза полем юридичної регламентації.

Державне право зарубіжних країн, як **навчальна дисципліна**, вивчає узагальнення наукового характеру стосовно предмета науки ДПЗК та конкретні конституційно-правові системи зарубіжних країн, тобто державне право, як галузь права конкретної країни.

Система ДПЗК, як навчальної дисципліни - це сукупність елементів, з яких складається навчальна дисципліна. ДПЗК, як навчальна дисципліна складається з двох частин: загальна частина, особлива частина.

Загальна частина - розглядає основні конституційні інститути в зарубіжних країнах на узагальненому (теоретичному) рівні. Загальна частина ДПЗК є спорідненою з теорією держави і права.

Особлива частина містить аналіз конкретних норм конституційного права окремих країн.

Досить часто терміни “державне” і “конституційне право” вживаються в ідентичному значенні, і виражають одне поняття. В цілому таке розуміння є допустиме, однак необхідно, все ж, зазначити на деяку різницю між двома термінами.

Отже, “конституційне право” з точки зору європейського конституціоналізму є не в кожній державі. Це пов’язано з тим, що документ під назвою “конституція” є фактично таким лише у випадку, якщо він закріплює поділ влад та основи правового статусу людини і громадянина. Але в світі існують держави, конституція або конституційні акти яких не встановлюють вказані вище елементи. Виходячи з цього, в кожній державі існує галузь, а отже і наука “державне право”, але не в кожній - “конституційне право”.

3. Джерела ДПЗК.

Джерело права - державно-офіційний спосіб закріплення правових норм (форма права) та спосіб зовнішнього вираження (матеріалізації) правових норм.

Основними джерелами ДПЗК виступають:

1) Конституція - нормативно-правовий акт (основний закон), який наділений найвищою юридичною силою щодо інших правових форм. В матеріальному плані конституція може виступати у вигляді одного або декількох документів. Конституція в європейському розумінні повинна містити принцип розподілу влад та конституційний статус особи.

2) Конституційні закони. Поняття конституційного закону має два значення:

а) Закони, які вносять зміни і доповнення до конституції та приймаються в особливому порядку. Такі закони будучи

прийнятими або інтегруються до тексту конституції, або існують поза рамками цього тексту, однак завжди розглядаються як єдине ціле з конституцією.

б) Складові частини конституцій деяких країн, які не є єдиним нормативним актом вищої юридичної сили, а становлять сукупність таких актів.

3) Органічні закони - це такі закони, які приймаються з метою реалізації бланкетних норм конституції.

4) Звичайні закони - нормативно-правові акти вищої юридичної сили, які регулюють найважливіші сфери суспільного життя.

5) Державно-правові договори - нормативно-правові акти, які містять угоду щодо сфери державно-правових відносин. Наприклад Договір про розмежування предметів ведень і компетенції між федеральними органами державної влади Російської Федерації і органами державної влади суверенних республік у складі Російської Федерації 1992 р.

6) Конституції суб'єктів федерації (у федеративних державах).

7) Статути автономій - спеціальні нормативно-правові акти, прийняті в деяких державах для регулювання питань організації і діяльності автономної територіальної одиниці в складі держави. Наприклад статути автономій в Італії, Іспанії тощо.

8) Акти глави держави і уряду, які розподіляються на такі групи:

а) Акти, яким надається сила закону (акти делегованого законодавства);

б) Звичайні нормативні акти - підзаконні нормативно-правові акти, які врегульовують неврегульовані законом суспільні відносини або конкретизують положення

законодавства.

в) Індивідуальні правові акти - акти, які мають однократну юридичну силу і стосуються конкретної особи.

9) Акти інших органів державної виконавчої влади (акти міністерств, інших центральних органів, органів територіального управління).

10) Акти судової влади (постанови, рішення, вироки судів різних інстанцій).

11) Правові звичаї - які діють, як правило, в англосаксонській правовій сім'ї і являють собою санкціоновані державою звичаєві правила поведінки, яким надається загальнообов'язкова роль (наприклад: зайняття поста прем'єр-міністра лідером партії, яка перемогла на парламентських виборах у Сполученому Королівстві Великобританії і Північної Ірландії).

12) Правові прецеденти - рішення вищих судів у конкретних справах, які мають обов'язкове значення для нижчих чи рівних судових установ, при вирішенні аналогічних або подібних справ. Діють в англосаксонській правовій сім'ї.

13) Акти органів місцевого самоврядування.

14) Імплементовані норми міжнародного права.

4. Методологія ДПЗК.

Методологією ДПЗК слід вважати сукупність методів, за допомогою яких проходить процес пізнання предмету. Метод - це спосіб пізнання та дослідження предмету науки. Всі методи, які застосовуються при дослідженні предмету ДПЗК розподіляються на дві групи:

- 1) Загальнонаукові методи;
- 2) Спеціально-юридичні методи;

Серед загальнонаукових методів слід виділити наступні:

1. метод аналізу і синтезу;
2. метод індукції та дедукції;
3. статистичний метод;
4. історичний метод;
5. логічний метод.

Метод **аналізу і синтезу**. Аналіз та синтез – взаємопов’язані та взаємообумовлені логічні методи наукового дослідження. Аналіз - мислене (умовне) або практичне розчленування цілого на складові частини; синтез – возз’єднання окремих елементів предмета в єдине ціле.

Метод **індукції і дедукції**. Індукція - форма умовиводу, де на підставі знання про окреме робиться висновок про загальне; дедукція - форма умовиводу, при якій на основі загального правила логічним шляхом з одних положень як істинних виводиться нове істинне положення (перехід від загального до окремого).

Спеціально-юридичний метод полягає в описі державного ладу країн, юридичних норм, які його закріплюють, а також державно-правової практики.

Статистичний метод полягає у вивченні кількісних одиниць щодо державного і суспільного ладу, конституційного статусу людини і громадянина тощо; за допомогою цього методу можна з великим ступенем достовірності проводити аналіз тих чи інших явищ в конкретних країнах.

Сутністю **історичного методу** є вивчення найважливіших явищ, які відбувалися в минулому та їх впливу на подальший розвиток держави або окремого регіону.

Логічний метод - допомагає сформувати світогляд про

державне право окремої держави через виділення основних відомостей та відкидання несуттєвої або зайвої інформації.

Основними спеціально-юридичними методами є:

1. Порівняльно-правовий метод (права компаративістика);
2. Формально-юридичний метод;
3. Системний метод.

Порівняльно-правовий метод - полягає у порівнянні конституційно-правового і фактичного статусу окремих елементів галузі державного права різних країн. Порівняння полягає у відображенні та фіксації відношень тотожності, подібності або відмінності окремих елементів на основі філософських категорій одиничного, особливого, загального.

Формально-юридичний метод полягає у з'ясуванні юридичного статусу предмету, фактичного статусу предмету та співвідношення юридичного і фактичного статусу предмета.

Системний метод - допомагає визначити місце і роль кожного з державних інститутів у механізмі здійснення влади. Водночас на основі цього методу можна дослідити державний механізм як ціле, що значно розширює відомості про його окремі ланки.

5. Поняття державно-правових відносин. Об'єкти і суб'єкти державно-правових відносин.

Державно-правові відносини - сукупність суспільних відносин, які складаються у галузях формування і здійснення державної влади, місцевого самоврядування, основ політичної, економічної, культурної та духовної систем, правового статусу особи і які врегульовані нормами державного права.

Суб'єкти - такі учасники державно-правових відносин, правосуб'єктність яких передбачена конкретними нормами

державного права в зарубіжних країнах.

До основних суб'єктів належать:

1) народ або нація - сукупність всіх громадян окремої країни (фактично - сукупність громадян, які володіють політичними правами).

2) держава - яка виступає в якості окремого суб'єкту в цілому ряді державно-правових відносин (наприклад у відносинах між державою в цілому і суб'єктами федерації або територіальними частинами).

3) органи державної влади та їх структурні елементи (президент, уряд, міністерства);

4) територіальні громади - сукупність жителів (в тому числі і іноземців та апатридів), які проживають в певній адміністративно-територіальній одиниці;

ФОРМИ ДЕРЖАВИ

1. Механізм (апарат) держави.
2. Форма державного правління.
3. Форма державного устрою.
4. Державний режим.

1. Механізм (апарат) держави

Механізм держави - система всіх державних організацій, які беруть участь у здійсненні завдань і функцій держави.

Апарат держави - система державних органів, які наділені державно-владними повноваженнями.

Первинною ланкою державного апарату є орган держави - це службовець чи структурно-організований колектив службовців, які на чинних підставах мають владні повноваження, а також відповідні матеріально-технічні засоби для виконання покладених на них завдань і функцій.

В залежності від різних критеріїв, існує декілька класифікацій державних органів. Найістотнішим є поділ за змістом і характером діяльності. За цією підставою державні органи розподіляються на:

а) законодавчі - представницькі органи, які наділені повноваженнями по прийняттю законів. На узагальненому рівні їх звикли називати парламентами, незалежно від національної назви. В залежності від будови вони бувають однопалатні або двопалатні, хоча інколи і вважається, що це два абсолютно незалежних органа, які наділені законодавчими функціями.

б) виконавчі - органи, які входять до системи державної виконавчої влади, основною функцією яких є виконання прийнятих законодавчим органом законів та управління державними справами в різних галузях.

в) судові - органи, до компетенції яких належить здійснення правосуддя в різних галузях суспільного життя – конституційній, адміністративній, кримінальній, господарській, цивільній.

Крім цього державні органи можна поділити: в залежності від способу утворення – виборні, призначувані, успадковувані

за часом функціонування – постійні та тимчасові
за територіальною юрисдикцією – центральні та місцеві
за складом – одноосібні та колегіальні

Система державних органів в більшості держав визначається конституцією, законами та підзаконними нормативними актами.

2. Форма державного правління

Форма державного правління - організація вищих органів державної влади: порядок утворення, структура, розподіл компетенції.

Види:

Монархія - форма правління, при якій державна влада сконцентрована в руках, як правило, одноосібного глави держави, строк повноважень якого не визначений. Влада монарха найчастіше передається шляхом спадкування. Відсутня юридична відповідальність монарха за свої дії. Монархії бувають конституційними (обмеженими) і необмеженими. Конституційні монархії, в свою чергу, поділяються на парламентські і дуалістичні.

Конституційна парламентська - це такий вид монархії, де монарх є главою держави і виконує в основному представницькі функції. Реальними повноваженнями по управлінню державою монарх не наділений. Державна влада здійснюється парламентом та відповідальним перед ним урядом (наприклад: Великобританія)

Конституційна дуалістична - це такий вид монархії, де глава держави (монарх) має реальні повноваження по управлінню державою, спільно з парламентом бере участь у формуванні уряду, а також наділений певними законодавчими функціями (наприклад: Марокко).

Необмежена монархія - такий вид монархії, в якій монарх є реальним главою держави та здійснює усю повноту державної влади. Як правило, відсутній парламент і конституція (в європейському розумінні). Юрисдикція монарха не визначена, а значить не обмежена (наприклад: Саудівська Аравія).

На сьогодні в світі існує біля 30 держав з монархічною формою правління.

Республіка - форма державного правління, при якій всі вищі органи держави обираються населенням або формуються загальнонаціональним представницьким органом (парламентом).

Президентська республіка - базується на основі пріоритету влади всенародно обраного глави держави. Уряд формується главою держави і не несе повної відповідальності перед парламентом держави. В президентських державах, як правило, глава держави одночасно є главою виконавчої влади (напр. Мексика).

Парламентська республіка - базується на сильній позиції законодавчої влади в формуванні державної політики. Уряд формується парламентом, переважно зі складу депутатського корпусу. Президент виконує в основному представницькі функції (напр. Угорщина).

Змішана республіка - базується на комбінації двох вищеназаних форм. В змішаній формі присутні ознаки як президентської, так і парламентської форм правління. Парламент спільно з президентом формують уряд і здійснюють контроль за ним (напр. Фінляндія).

Взагалі, суть розмежування форм державного правління полягає в ступені впливу на формування виконавчої влади та реальній участі в управлінні державою.

З цієї точки зору можна спростити класифікацію форм правління, звівши їх до двох – **одноосібної та колегіальної**.

У одноосібній формі серед елементів державного механізму домінує глава держави, натомість у колегіальній – уряд, утворюваний вищим представницьким органом, парламентом.

3. Форма державного устрою

Форма державного устрою - організація територіально-адміністративного поділу держави, яка виражає взаємовідносини між державою в цілому і її складовими частинами, між центральними та місцевими органами влади. Суть полягає у наявності або відсутності ознак державності (суверенітету) у територіальних одиниць.

Види:

Унітарна (проста) - форма устрою, при якій жодна адміністративно-територіальна одиниця не має ознак державності (напр. Угорщина) або більшість адміністративно-територіальних одиниць не мають ознак державності (напр. Італія). Види територіальних одиниць: департамент, мед'є, область, воеводство, провінція;

Федеративна (складна) - держава, в якій її територіальні складові мають ознаки державності: свого главу, уряд, конституцію, парламент, поліцію, при збереженні цілісності держави (напр. США). Види суб'єктів федерації: штати, землі, республіки і т.п.

Конфедерація (союз) - як особливий вид форми устрою являє собою союз держав, які об'єднались для досягнення спільної мети. При цьому суверенітет держав повністю зберігається, а окремі повноваження передаються конфедеративним органам влади. В наш час прикладів конфедерації немає, хоча деякими її рисами наділений

Європейський Союз.

Слід зауважити, що такий поділ держав на сьогодні вже не є достатньо ефективним, оскільки не відображає суті територіальної організації влади. В цьому контексті визначення держави як федеративної або унітарної не завжди є на часі. Так, скажімо статус італійського регіону та німецької федеральної землі мало чим відрізняється по суті, однак першу країну традиційно відносять до унітарних, а другу – до федеративних. З огляду на «немодність» визначення унітаризму-федералізму в більшості країн Європи, в сучасності більш правильно визначати форму устрою за балансом можливостей, повноважень, відповідальності держави в цілому та її складових. З цієї точки зору актуальним видається визначати держави як **централізовані та децентралізовані**.

4. Державний режим

Державний режим - спосіб здійснення державної влади.

Види:

Демократичний - спосіб, при якому єдиним джерелом державної влади є народ, який її здійснює безпосередньо або через обрані органи, центральне положення займають закони, дотримуються права людини, захищена власність у всіх її формах;

Авторитарний - спосіб, при якому державна влада не має безпосереднього мандату народу, хоч і визначається законом. Реально владні повноваження здійснюють представники домінуючого політичного угруповання; мають місце порушення прав людини; виконавча влада є найважливішою у здійсненні державних функцій і її компетенція фактично не обмежена (напр. Китай);

Тоталітарний - спосіб, при якому народ повністю усунуто

від формування державної влади. Суспільство є об'єктом тотального контролю з боку держави, при відсутності незалежного правосуддя і ігноруванні прав людини (напр. Німеччина 1933-45рр.).

КОРОЛІВСТВО БЕЛЬГІЯ

Держава в Західній Європі, на узбережжі Північного моря та Атлантичного океану. Межує з Францією, Нідерландами, Німеччиною, Люксембургом.

Територія — 30 528 кв. км

Населення — 10 068 000 чол.

Столиця — Брюссель

Найбільші міста — Антверпен 460 000, Гент 230 000, Шарлеруа 207 000, Льєж 197 000, Брюссель 136 000 (950 000), Брюгге 117 000, Шербік 105 000, Намюр 104 000.

Основними конституційними актами, які визначають державний лад Бельгії, є **Конституція 1831 року**, в редакції від 17 лютого 1994 року.

Згідно діючої Конституції Королівство Бельгія є **парламентською монархією**, в якій діє **федеративний устрій** і встановлений демократичний державний режим.

Главою держави є **Король**, який формально наділений правом здійснення виконавчої влади, а також деякими функціями законодавчої влади. Влада Короля передається і успадковується в порядку спадковості за **салічною** системою, суть якої полягає в тому, що право на спадщину отримують лише чоловіки по прямій нисхідній лінії, а при їх відсутності - по боковій висхідній чи нисхідній лініях.

Основні функції і повноваження монарха:

- затверджує закони і промульгує їх;
- має право розпустити Палату Депутатів, що має наслідком розпуск і Сенату;
- вправі відстрочити скликання чергової сесії парламенту на термін не більше одного місяця;

- наділений правом залишати уряд для подальшого виконання обов'язків, після оголошення вотуму недовіри йому парламентом;

- призначає на посади міністрів;
- представляє державу за кордоном;
- оголошує війну і укладає мир;
- є верховним головнокомандувачем збройних сил;

Більшість функцій монарха здійснюються з обов'язковою контрасигнацією виданих ним актів членами уряду. Фактично функції глави держави у сфері виконавчої влади виконує уряд.

Законодавча влада в Бельгії здійснюється Королем, Палатою Депутатів та Сенатом. Палата Депутатів та Сенат фактично складають двопалатний парламент. До складу **Палати Депутатів** входять 150 членів, обраних загальними і прямими виборами за пропорційною системою. Термін перебування депутатів на посаді складає 4 роки. Активне виборче право здійснюється громадянами, які досягли віку вісімнадцяти років. Депутатом може стати громадянин Бельгії, який досяг двадцятирічного віку.

До складу **Сенату** входить 71 сенатор, 40 з яких обираються шляхом загальних виборів, з них 25 - колегією виборців, які відносяться до фламандської общини, 15 - колегією виборців валлонської общини; 21 сенатор призначається представницькими органами общин: 10 - радою фламандської общини, 10 - радою валлонської общини, 1 - радою германофонської общини. Крім цього, до складу Сенату входять 10 кооптованих сенаторів, шість з яких обираються сенаторами, обраними фламандською колегією виборців, а чотири - валлонською колегією виборців. До складу Сенату також входить повнолітній Принц, спадкоємець глави держави. Термін повноважень Сенату є ідентичним до терміну повноважень Палати Депутатів і складає чотири роки.

Палати парламенту, як правило, засідають окремо, однак

в деяких випадках (прийняття присяги короля) вони збираються на спільне засідання. Право законодавчої ініціативи належить членам парламенту, уряду. Обидві палати утворюють в своєму складі комітети, які є основними робочими органами парламенту.

Окрім функції прийняття законів, бельгійський парламент наділений функціями по прийняттю бюджету, затвердженню торгових договорів, які накладають фінансові зобов'язання на державу, вирішують питання чисельності збройних сил, натуралізації, обирає суддів Верховного суду, здійснює контроль за діяльністю уряду. Особливим правом парламенту є надання згоди на призначення спадкоємця Короля при відсутності потомства чоловічої статі. Парламент також має дати згоду главі держави на зайняття трону іноземної держави внаслідок династичних шлюбів, успадкуванні такого статусу чи обранні на такий пост.

Функції вищого органу виконавчої влади реально здійснює уряд. Конституція не дає визначення уряду, хоча й містить спеціальний розділ, який присвячений міністрам. Міністри, які діють під керівництвом прем'єр-міністра, утворюють орган - **Раду Міністрів**, який і є урядом Бельгії. Члени уряду призначаються і звільняються Королем, однак останній повинен сформулювати такий уряд, який користується довірою парламенту. Така формула означає, що уряд фактично формується за результатами парламентських виборів.

При призначенні членів уряду повинно бути враховано національний принцип, за яким встановлено співвідношення за міністрами валлонської і фламандської національності. Повноваження уряду в Конституції окреслені в загальних рисах, а фактично зводяться до здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави, вирішення фінансових і економічних питань, питань соціальної сфери і оборони, управління органами поліції та іншими спеціальними установами тощо.

Окремим органом в системі державної влади, який поєднує в собі функції як виконавчої, так і судової влади є **Державна Рада**. До складу ради входять призначені довічно королем члени, які мають ступінь доктора права та не менше десяти років працювали в судовій системі чи викладали правові дисципліни в університетах. Основними функціями Державної Ради є дача висновку щодо конституційності законопроектів, які подаються на розгляд парламенту Конституції держави, винесення рішень по скасуванню неправомірних актів, прийнятих різними органами державної виконавчої влади, та перегляд, в якості касаційної інстанції, адміністративних спорів. В складі Державної Ради утворена законодавча і адміністративна секції.

Судова влада здійснюється судами загальної юрисдикції та Конституційним (Арбітражним) судом. Вищим судом загальної юрисдикції є **Касаційний Суд**, який складається з членів, що обираються парламентом. До системи загальних судів входять також спеціальні суди: трибунали з трудових спорів, комерційні трибунали. **Конституційний** (Арбітражний) Суд, окрім здійснення функцій конституційного контролю, перевіряє дотримання прав національних общин і меншин.

Форма державного устрою Королівства Бельгія характеризується деякими особливостями. Так, починаючи з 1988 року, пройшла значна зміна адміністративно-територіального і політико-територіального поділу, що фактично перетворила Бельгію з унітарної на федеративну державу. Згідно з Конституцією, територія держави складається з общин і регіонів. Общини представляють собою етнічно-національні спільноти, а регіони є елементами територіального устрою держави. Визначається, що в Бельгії є **три общини** : фламандська, валлонська (французька) і германофонська і **три регіони** : фламандський, валлонський і брюссельський. Враховуючи те, що названі регіони не відбивають об'єктивні особливості, які пов'язані з етнічними, мовними та іншими питаннями, в Бельгії створено чотири лінгвістичні регіони : франкомовний,

фламандський, німецькомовний, двомовний, які не є адміністративно-територіальними одиницями, а виконують функції національно-культурних одиниць. Брюссель, який є столицею Бельгії, офіційно виділений в окремий регіон, який відноситься за своїм національно-етнічним складом до валлонської і фламандської общин, а також його віднесено до двомовного лінгвістичного регіону.

Особливостями федеративного устрою викликане і формування представницьких органів суб'єктів федерації - общин і регіонів. Кожна з трьох общин має власну раду. В валлонському та брусельському регіонах також формуються, шляхом загальних виборів, ради, які делегують своїх представників в ради общин. Так, рада валлонського регіону, яка обирається шляхом прямих виборів, в повному складі входить до ради валлонської общини. Рада фламандської общини формується шляхом прямих виборів населення фламандського регіону. Рада брусельського регіону делегує своїх представників і в раду валлонської, і в раду фламандської общини. Рада германофонської общини обирається шляхом прямих виборів, участь в яких беруть громадяни, які віднесені до цієї общини.

Крім системи суб'єктів федерації, в державі діє система адміністративно-територіальних одиниць, які входять до регіонів і до яких належать провінції, округи і комуни. Територія держави поділяється на наступні **провінції**: Західна Фландрія (Брюгге), Східна Фландрія (Гент), Лімбург (Хасселт), Антверпен (Антверпен) - фламандський регіон; Ено (Монс), Намюр (Намюр), Люксембург (Арлон), Льеж (Льеж) - валонський регіон. Територія столиці відноситься до брусельського регіону. Територія провінції Брабант розподілена між валлонським і фламандським регіонами.

В провінціях і комунах населенням обираються представницькі органи місцевого самоврядування - ради. Строк повноваження провінціальних рад складає чотири роки; строк повноваження комунальних рад - шість років. Представниками

виконавчої влади на місцях є губернатори (в провінціях) та мери (в комунах). Специфіка статусу губернаторів і мерів - двоїста: з одного боку вони представляють органи виконавчої влади на місцях і, у зв'язку з цим, наділені контрольними функціями за органами місцевого самоврядування, а з другого боку, вони самі входять до системи органів місцевого самоврядування, виконуючи певні функції останніх.

На певному етапі розвитку Бельгії така система територіальної організації влади врятувала здебільшого штучно створену країну від розпаду. Однак сьогодні відбувається загострення протистоянь між фламандцями і валлонами, заснованими на етнічному, історичному, культурному протиріччях. Ймовірно, що країна має всі підстави до розпаду і потребує пошуку нової політичної моделі для її збереження.

РЕСПУБЛІКА ФРАНЦІЯ

Держава в Західній Європі; омивається водами Атлантичного океану та Середземного моря. Межує з Бельгією, Люксембургом, Німеччиною, Швейцарією, Італією, Монако, Андоррою, Іспанією.

Територія — 543 965 кв. км.

Населення — 57 372 000 чол.

Столиця — Париж

Найбільші міста: Париж 2 175 000 (9 319 000), Марсель 808 000 (1 230 000), Ліон 422 000 (1 262 000), Тулуза 366 000 (650 000), Ніцца 346 000 (517 000), Страсбург 256 000 (338 000), Нант 252 000 (496 000), Бордо 213 000 (696 000), Монпельє 211 000 (248 000), Ренн 204 000 (245 000), Сент-Етьєн 202 000 (313 000), Гавр 197 000 (254 000), Реймс 185 000 (206 000), Лілль 178 000 (959 000), Тулон 170 000 (438 000), Гренобль 154 000 (405 000), Брест 153 000 (201 000), Діжон 152 000 (230 000), Ле-Ман 148 000 (189 000).

Основним конституційним джерелом Французької республіки є **Конституція** «п'ятої республіки», прийнята на референдумі **18 вересня 1958** року.

Виходячи зі змісту діючої Конституції, форму державного правління у Франції можна класифікувати як **президентська** республіка. З точки зору державного (територіального) устрою Французька республіка є **унітарною**. Щодо державного режиму, то, як і в більшості європейських країн, він є демократичним.

Главою держави є **Президент**, який обирається шляхом загальних і прямих виборів строком на сім років, без обмеження права переобрання однієї особи на наступні терміни. Президентом може стати особа, яка є громадянином Франції та досягла віку 23 років.

Основи статусу президента були закладені ще в період «третьої республіки» (70-і роки 19 ст.) і до сьогоdnішнього часу пройшли значну еволюцію, результатом якої стало суттєве розширення повноважень. Так, у період третьої, четвертої і початку п'ятої республіки, роль президента була зведена до функції арбітра, який мав врівноважувати всі гілки влади, вирішувати конфлікти між ними, вчиняти дії по недопущенню виникнення кризових ситуацій. Через деякий час після прийняття діючої Конституції коло функцій Президента значно розширилося.

На сьогодні Президент Франції контролює дотримання норм Конституції, забезпечує нормальне функціонування державних органів, насамперед законодавчої і виконавчої влади, виступає гарантом національної незалежності та територіальної цілісності.

Основними функціями і повноваженнями Президента є:

- призначення на власний розсуд Прем'єр-міністра;
- призначення членів Ради Міністрів (уряду) за поданням Прем'єр-міністра;
- підписання, попередньо обговорених Радою Міністрів, ордонансів і декретів;
- призначення вищих посадових осіб - державних службовців;
- прийняття рішень щодо просування по службі військових і прирівняних до них службовців;
- головування в різноманітних радах і вищих комітетах;
- верховний головнокомандувач збройних сил;
- вправі розпустити Національні Збори (нижню палату парламенту) після консультацій з Прем'єр-міністром і головами обох палат парламенту;
- вправі винести на референдум законопроекти з ряду питань, за пропозицією Уряду або за спільною пропозицією обох палат, під час сесії парламенту;
- наділений правом законодавчої ініціативи;
- вправі накладати відкладальне вето на прийнятий

парламентом законопроект, яке законодавчий орган долає 2/3 голосів;

- здійснює промульгацію законів;
- вправі оголосити надзвичайний стан після консультацій з головами обох палат і Прем'єр-міністром у випадку загрози позбавлення незалежності, порушення цілісності держави тощо.

Більшість нормативних актів, які видає Президент, потребують формального контрасигнування з боку Прем'єр-міністра та, в окремих випадках, з боку відповідних міністрів.

Законодавча влада у Франції здійснюється двопалатним парламентом, до складу якого входять Національні Збори та Сенат.

Національні Збори обираються шляхом загальних і прямих виборів за пропорційною системою строком на 5 років. У виборах приймають участь громадяни Франції, які досягли 18-річного віку. Пасивне виборче право отримують громадяни, які досягли 23-річного віку. До Національних Зборів обираються 577 депутатів.

До складу верхньої палати - **Сенату**, яка є палатою територіального представництва, обираються 304 члени, шляхом загальних непрямих багатоступеневих виборів. Сенатори обираються колегіями, які утворюються в кожному з 96 департаментів на континенті та заморських департаментів і територій, до складу яких входять депутатський корпус представницького органу місцевого самоврядування департаменту, делегати від представницьких органів комун, депутати Національних зборів від даного департаменту. Сенат обирається терміном на дев'ять років, з ротацією 1/3 складу кожні три роки.

Основними функціями парламенту є прийняття законів, в т.ч. і бюджету країни, а також контроль за діяльністю уряду,

який здійснюється у формі інтерпеляцій. Національні Збори вправі порушити питання про недовіру уряду, яке у випадку його прийняття тягне відставку останнього.

Виконавча влада у Франції здійснюється Президентом та урядом. Основним органом, який, згідно діючої конституції, визначає і здійснює політику держави є уряд. Окрім уряду, у системі органів державної виконавчої влади діє **Рада Міністрів**, яку очолює Президент і до складу якої входять Прем'єр-міністр та інші члени. Призначення членів Ради Міністрів здійснюється Президентом за поданням прем'єр-міністра. Прем'єр-міністр керує роботою уряду, а також здійснює фактичне керівництво Радою Міністрів. Він також наділений правом головування замість президента на засіданнях рад і комітетів.

Судова влада у Франції здійснюється судами загальної, конституційної та адміністративної юрисдикції. Очолює систему загальних судів **Касаційний суд**. До системи судів загальної юрисдикції входять апеляційні суди, суди першої інстанції, які формуються по принципу спеціалізації.

Всі судді судів загальної юрисдикції призначаються за поданням Вищої Ради Магістратури або за поданням міністра юстиції із позитивним висновком Ради судді.

Конституційна рада є органом конституційного контролю, до складу якої входять призначені у рівній пропорції Президентом, головою Національних зборів та головою Сенату дев'ять членів, строк повноважень яких складає дев'ять років.

Система адміністративної юрисдикції вирішує питання щодо законності дій органів державної виконавчої влади і очолюється **Державною радою**.

Окреме місце в системі судової влади займає **Вища Рада Магістратури**, яка вирішує кадрові та дисциплінарні питання щодо суддів загальної юрисдикції. Головою Ради є Президент, а

його заступником - міністр юстиції, який фактично керує роботою цього органу.

З точки зору державного устрою, Франція є унітарною державою. Особливістю державного устрою є наявність в складі Франції «заморських департаментів» і «заморських територій», статус яких дещо відрізняється від решти адміністративно-територіальних одиниць. У відповідності з сучасними тенденціями регіоналізації в Європі, територія континентальної Франції поділяється на **22 регіони**, які в свою чергу поділяються на **96 департаментів**.

Не дивлячись на наявність регіонів, департаменти продовжують відігравати провідну роль у політико-територіальній структурі, що проявляється у виборчій системі, системі виконавчої влади на місцях, здійсненні місцевого самоврядування тощо.

До складу департаментів входять кантони, а низовою ланкою адміністративно-територіального устрою держави є комуни.

В регіонах, департаментах і комунах діють представницькі органи місцевого самоврядування, які обираються населенням строком на шість років. У всіх адміністративно-територіальних одиницях діють представники центральної виконавчої влади, які призначаються урядом (на рівні департаменту) або обираються народом (на рівні регіону та комуни).

Франція до сьогодні залишається фактично **колоніальною** державою. До її складу, окрім власне континентальної Франції, належать ряд територій та островів в Південній та Північній Америці, в Індійському та Тихому океанах. Такі землі, з точки зору адміністративно-територіального устрою, наділені певними особливостями та практикують обмежені автономні права. Подібні утворення належать або до категорії **заморських**

департаментів, або - заморських територій.

ФЕДЕРАТИВНА РЕСПУБЛІКА НІМЕЧЧИНА

Держава в Західній Європі; омивається водами Північного та Балтійського морів. Межує з Австрією, Швейцарією, Францією, Бельгією, Люксембургом, Нідерландами, Данією, Чехією, Польщею.

Територія — 357 753 кв.км.

Населення — 80 275 000 чол.

Столиця — Берлін

Найважливіші міста: Берлін 3 438 000, Гамбург 1 661 000,

Мюнхен 1 236 000, Кельн 955 000, Франкфурт-на-Майні 647

000, Есен 626 000, Дортмунд 600 000, Штутгарт 584 000,

Дюсельдорф 577 000, Бремен 552 000, Дуйсбург 537 000,

ГанOVER 514 000, Лейпціг 508 000, Нюрнберг 495 000,

Дрезден 488 000, Бохум 397 000, Вуперталь 384 000,

Бейфельд 320 000, Манхейм 312 000, Галле 307 000.

Основним конституційним актом ФРН на сьогодні виступає **Основний Закон ФРН**, введений в дію 23 травня 1949 року, зі змінами і доповненнями.

Форму державного правління, виходячи зі змісту Конституції, можна визначити як **парламентська республіка**; форма державного устрою є федеративною, а державний режим - демократичним.

Главою держави в ФРН виступає **Федеральний Президент**, який обирається **Федеральними Зборами** строком на 5 років. **Федеральні Збори** є спеціальним органом, який спеціально скликається для обрання Президента і складається із представників нижньої палати парламенту - Бундестагу та з представників суб'єктів федерації.

Виходячи з парламентсько-республіканської форми правління в Німеччині, роль **Федерального Президента** в управлінні державою є невеликою, порівняно з парламентом та урядом.

Основними повноваженнями та функціями президента є:

- промульгація законів;
- приймає участь в засіданнях уряду;
- представляє державу в міжнародних відносинах;
- здійснює право помилування;
- призначає суддів спеціалізованих федеральних судів за поданням відповідних міністрів (окрім суддів Конституційного суду) та здійснює призначення на деякі інші посади.

Щодо участі Президента у формуванні уряду, то вона є досить формальною. Так, глава держави пропонує кандидатуру на посаду Федерального Канцлера (глави уряду) Бундестагу, а також затверджує обрану Бундестагом особу. Однак, Федеральним Канцлером зазвичай стає лідер партії, яка отримала більшість на парламентських виборах, або лідер партійної коаліції. Президент також здійснює призначення міністрів за поданням Федерального Канцлера.

Всі акти глави держави потребують контрасигнування з боку глави уряду або відповідального міністра. Федеральний Президент не наділений навіть номінально повноваженнями верховного головнокомандувача збройними силами.

Органами законодавчої влади є Бундестаг і Бундесрат, які хоч відповідно до конституції не складають єдиного законодавчого органу, але фактично являють собою двопалатний парламент.

Бундестаг (нижня палата) обирається шляхом загальних і прямих виборів строком на чотири роки на основі пропорційно-мажоритарної виборчої системи. Бундестаг складається з 672 депутатів.

Бундесрат (верхня палата) є органом представництва суб'єктів

федерації, який формується урядами земель. До складу Бундесрату входять призначені урядами земель представники,

які можуть бути в будь-який момент відкликані. Кількість представників від кожної землі залежить від кількості населення і варіюється від трьох до шести чоловік. Під час голосування при прийнятті рішень від кожної землі подається один голос, який є узгодженою думкою всіх представників. Бундесрат складається з 68 членів.

Особливим органом в системі законодавчої влади необхідно вважати **спільний (загальний) комітет**, який складається на 2/3 з депутатів Бундестагу та на 1/3 з членів Бундесрату. Згаданий орган не є постійно діючим і скликається лише в надзвичайних ситуаціях, коли унеможливлено скликання повного складу Бундестагу. До таких ситуацій відноситься зокрема зовнішня агресія проти Німеччини, при якій, у випадку неможливості зібрання Бундестагу, збирається загальний комітет для проголошення стану оборони.

Основними функціями парламенту Німеччини є прийняття законів, бюджету, обрання Федерального Канцлера, контроль за діяльністю уряду. Бундестаг і Бундесрат також наділені рівними правами щодо ініціювання процедури імпічменту Президента, у випадку умисного порушення останнім федерального законодавства.

Законодавчий процес. Правом законодавчої ініціативи наділені Федеральний Уряд, Бундесрат та депутати Бундестагу. Бундестаг, приймаючи законопроект, передає його на розгляд Бундесрату. Бундесрат вправі заблокувати прийнятий нижньою палатою законопроект і передати його для внесення змін або доробки. Бундестаг долає вето Бундесрату простою більшістю голосів членів, якщо проект було відхилено простою більшістю голосів членів Бундесрату. У випадку відхилення законопроекту кваліфікованою більшістю голосів членів Бундесрату, Бундестаг долає вето кваліфікованою більшістю голосів його членів.

Вищим органом виконавчої влади Німеччини є **Федеральний Уряд**, який очолює **Федеральний Канцлер**. До складу уряду, окрім канцлеру, входять федеральні міністри.

Особливим статусом, порівняно зі своїми колегами з інших держав, наділений міністр оборони ФРН, який фактично виконує функції верховного головнокомандувача збройними силами Німеччини.

Повноваження Федерального Уряду є надзвичайно широкими, що викликано існуючою формою державного правління, яка склалась під впливом багатьох, насамперед історичних факторів. Так, уряд фактично здійснює внутрішню і зовнішню політику ФРН, володіє правом законодавчої ініціативи, здійснює управління федеральними органами влади, в тому числі поліцією, спеціальними службами та армією. Особливими повноваженнями наділені деякі члени уряду, які приймають участь у формуванні федеральних судових ланок. Особливе місце в здійсненні державної політики належить Федеральному Канцлеру ФРН.

Судова система будується відповідно до визначених в Основному Законі ФРН сфер юрисдикції, що обумовлює її структуру відповідно до принципу спеціалізації судових органів. **Федеральні суди** здійснюють свою юрисдикцію відповідно в загальній, трудовій, соціальній, фінансовій (податковій), адміністративній сферах. Судді федеральних судів призначаються на посади Федеральним Президентом за поданням відповідного галузевого міністра. Особливе місце в судовій системі Німеччини займає **Федеральний Конституційний Суд**, який обирається Бундестагом і Бундесратом в рівній пропорції. Федеральний Конституційним Суд складається з двох сенатів, в кожному з яких працює по вісім суддів. Основною функцією цього судового органу є здійснення конституційного контролю на території ФРН.

З метою гарантування незалежності судової, вищі федеральні суди розташовані не в столиці, а в інших містах країни (Карлсруе, Франкфурт-на-Майні тощо).

Німеччина є федеративною державою, яка з часу об'єднання ФРН і НДР у 1990 році складається з **16 земель**: Баден-Вюртемберг (Штутгарт), Баварія (Мюнхен), Берлін,

Бранденбург (Потсдам), Бремен, Гамбург, Гессен (Вісбаден), Мекленбург-Передня Померанія (Шверін), Нижня Саксонія (Ганновер), Північний Рейн-Вестфалія (Дюссельдорф), Рейнланд-Пфальц (Майнц), Саар (Саарбрюкен), Саксонія (Дрезден), Саксонія-Ангальт (Магдебург), Шлезвіг-Гольштейн (Кіль), Тюрінгія (Ерфурт).

Федеративна форма державного устрою спричинила необхідність розмежування в конституції компетенції між федеральними органами влади і органами влади суб'єктів федерації. У сфері виключної компетенції федерації землі наділені правом приймати законодавчі акти тоді і в такому об'ємі, коли вони уповноважені на те федеральним законом. У сфері конкуруючої компетенції землі наділені правом законотворчості лише за умов, коли федерація не використовує своїх прав по створенню законодавства. У сфері залишкових повноважень землі вправі самостійно приймати законодавчі акти.

У кожному з суб'єктів федерації прийнято свій основний закон, який визначає засади побудови суспільного і державного ладу на земельному рівні. У кожному суб'єкті федерації діє законодавчий орган - ландтаг, який обирається населенням загальними і прямими виборами на основі пропорційної системи. Ландтаги зазвичай є однопалатними, однак існують певні виключення (ландтаг Федеральної землі Баварія). В кожній із шістнадцяти земель також діють уряд, на чолі з прем'єр-міністром, конституційний суд та інші органи влади.

Питання адміністративно-територіального устрою і організації місцевого самоврядування регламентуються конституційними актами земель, що викликає значні відмінності в даних питаннях в окремих суб'єктах федерації. В більшості земель використовується поділ на **округи, міста з правом округу** та **общини**. Представницькі органи місцевого самоврядування в округах обираються населенням, як правило на 4 роки. Виконавчим органом місцевого самоврядування виступають ландрат або окружний директор, обраний окружним

представницьким органом чи призначений ландратом. В общинах також діють представницькі органи місцевого самоврядування, які обираються населенням, як правило, строком на 5 років.

Адміністративно-територіальний устрій в західних і східних федеральних землях дещо відрізняється один від одного. В деяких землях відсутній поділ на округи, а територія землі складається з общин, або з інших низових ланок адміністративно-територіального устрою (напр. міста-землі тощо) . Також в чотирьох землях існують земельні райони, які об'єднують округи та міста з правом округу і яким делегується частина повноважень землі.

СПОЛУЧЕНЕ КОРОЛІВСТВО ВЕЛИКОБРИТАНІЇ І ПІВНІЧНОЇ ІРЛАНДІЇ

Держава в Західній Європі, розташована на островах Британія, ряді прибережних островів та північно-східній частині острова Ірландія. Омивається Атлантичним океаном та Північним морем. Межує з Ірландією; з'єднана тунелем з Францією.

Територія — 241 752 кв. км.

Населення — 57 998 000 чол.

Столиця — Лондон

Найбільші міста: Лондон 4 300 000 (з передмістями 6 905 000), Бірмінгем 1 009 000 (2 667 000), Лідс 721 000 (2 063 000), Глазго 684 000 (1 698 000), Шеффілд 531 000 (1 313 000), Ліверпуль 479 000 (1 511 000), Брадфорда 477 000, Единбург 440 000, Манчестер 435 000 (2 578 000), Бристоль 397 000, Векфілд 317 000, Вігн 312 000, Дадлі 311 000, Барнґ 310 000, Ковентрі 305 000, Сандерленд 297 000, Кардиф 296 000, Сефтон 295 000, Сандвел 294 000, Донкастер 293 000, Белфаст 289 000 (549 000), Стокпорт 289 000.

Особливості британської конституційної системи проявляються в тому, що у Великобританії відсутній єдиний систематизований конституційний акт, а конституція складається з різних нормативних форм. Серед основних джерел конституційного права слід назвати **закони про парламент 1911 і 1949 років, закон про народне представництво 1983 р., закон про виборчі округи, закони про міністрів корони, закони про місцеве самоврядування тощо.** Менш помітну роль серед джерел конституційного права відіграють **акти делегованого законодавства.**

Особливу роль в системі джерел відіграють т. з. історичні акти, до яких відноситься **Велика Хартія Вільностей 1215 р.,**

Петиція про права 1628 р., Білль про права 1689 р., Акт про престолонаслідування 1701 р.

Важлива роль у конституційному регулюванні належить **судовим прецедентам**, яка проявляється насамперед у сфері регулювання основних прав і свобод людини, через формулювання заборон, за межами яких дії осіб є законними.

Окрема роль належить т. з. «**конституційним угодам**», які являють собою по суті правові звичаї, які склалися у сфері суспільних відносин, що регулюються державним правом. Одним з таких звичаїв є те, що монарх призначає главою уряду особу, яка має підтримку більшості в нижній палаті парламенту. Характерною ознакою британської конституційної моделі є той факт, що в інших державах з подібною формою державного правління згадані норми, як правило, фіксуються в конституціях.

Великобританія за формою державного правління є **парламентською монархією**, а за державним устроєм - **унітарною державою**. За формою державного режиму Великобританію можна визначити як демократичну державу.

Главою держави є **Король (Королева)**, який отримує і передає свою владу у спадщину. Престолонаслідування відбувається за **кастильською системою**.

Формально главі державі належить багато функцій і повноважень, але на практиці, майже всі вони здійснюються членами уряду, насамперед прем'єр-міністром. Основні повноваження і функції:

- призначає Прем'єр-міністра, членів уряду, суддів, вищих офіцерів, дипломатів;
- скликає і розпускає Парламент;
- промульгує закони і володіє правом вето;
- головнокомандувач збройними силами;

- представляє країну у міжнародних відносинах;
- укладає договори;
- оголошує війну і укладає мир;
- здійснює право помилування.

Органом законодавчої влади у Великобританії виступає двопалатний **Парламент**.

До складу **Палати Громад** (нижньої палати) входять 650 депутатів, які обираються всенародними прямими виборами строком на 5 років, за мажоритарною системою відносної більшості. Активним виборчим правом на виборах депутатів володіють громадяни, які досягли вісімнадцятирічного віку, а пасивним виборчим правом володіють громадяни, які досягли віку 21 рік.

Палата Лордів (верхня палата) є унікальною в світовій конституційній практиці, а також найбільшою за кількісним складом серед верхніх палат розвинутих країн. Право займати посаду члена верхньої палати у Великобританії має близько 1200 осіб. До складу Палати Лордів входять чотири групи членів: спадкові лорди, які успадковують право засідати в палаті разом з дворянським титулом; довічні лорди, які призначаються монархом за поданням прем'єр-міністра і, які фактично забезпечують роботу палати; судові лорди, які призначаються монархом з числа суддів Апеляційного Суду, а також духовні лорди, які представляють в парламенті офіційну англіканську церкву.

Основними повноваженнями парламенту є законотворчість, прийняття бюджету та контроль за урядом. Необхідно зазначити, що Палата Лордів, окрім законодавчих функцій, виконує ще й вищі судові повноваження. Серед впливу палат парламенту на законодавчий процес, домінуючою є роль Палати Громад. Прийнятий цією палатою законопроект може бути відхилений Палатою Лордів, але через рік, після повторного прийняття його

Палатою Громад простою більшістю голосів, цей проект стає законом. Щодо деяких фінансових законопроектів, то верхня палата лише на місяць може затримати їх промульгацію. Реальний контроль за урядом також здійснює нижня палата парламенту.

Виконавча влада у Великобританії фактично здійснюється **Урядом**, а точніше - діючим у його складі вищим органом - **Кабінетом**. Характерним є те, що існування і діяльність Кабінету не визначається жодним писаним конституційним джерелом. Очолює Кабінет і всю систему виконавчої влади Прем'єр-міністр, який є одночасно головою парламентської більшості. Глава держави формально призначає Прем'єр-міністра та, за його поданням, інших членів Кабінету. Парламент у цьому процесі участі не бере, оскільки вважається, що уряд має підтримку більшості Палати Громад до того часу, поки вона не проголосує проти важливого, з точки зору уряду, законопроекту. Кабінету, а насамперед його голові, окрім функцій виконавчої влади в державі, також належать деякі функції глави держави .

Судова влада в Великобританії здійснюється декількома ланками судових органів і не є однаковою для всіх політико-історичних частин. Це насамперед пов'язано з тим, що не у всіх частинах Великобританії базовою є англо-саксонська правова система. Так, наприклад, судова система Англії і Шотландії досить суттєво відрізняються одна від одної.

Вищим судовим органом Великобританії є **суд Палати Лордів**, до складу якого входять лорди-юристи, які призначаються главою держави за поданням лорда-канцлера (міністра юстиції). **Верховний суд** включає три самостійні ланки - Апеляційний суд, Високий Суд і Суд корони. Апеляційний суд займається переглядом справ у апеляційному порядку, які були вирішені нижчестоячими судами; Високий суд займається розглядом справ по першій інстанції, які віднесені до його юрисдикції, а Суд корони розглядає спеціальні категорії справ.

За формою державного устрою Великобританія є унітарною державою. На сьогодні в Великобританії відбувається процес автономізації окремих історико-політичних областей сполученого королівства, що свідчить про можливу зміну в майбутньому державного устрою цієї країни. Окремі елементи автономії характеризують, наприклад, статус однієї з політико-історичних областей - Шотландії. Тут розташоване спеціальне урядове міністерство - шотландське відомство, яке очолює Міністр корони - член Кабінету. Міністерство вирішує питання локального характеру.

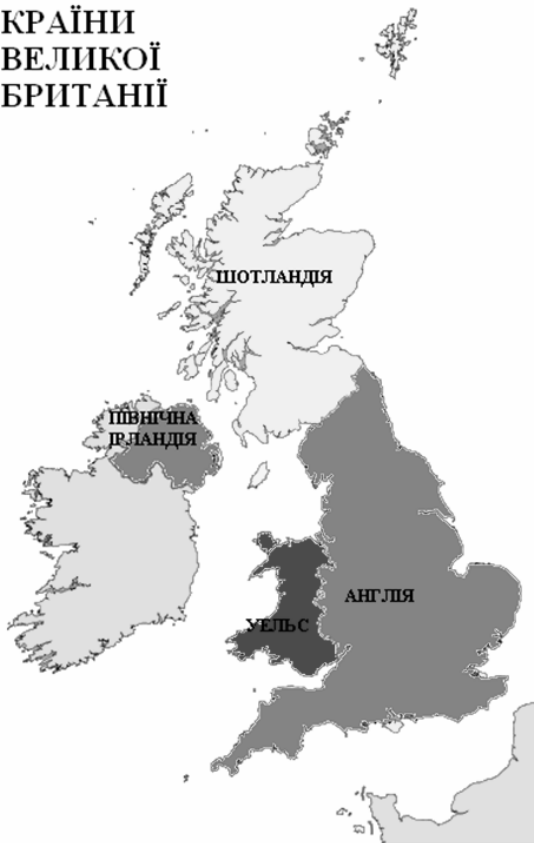
Автономізація також стосується і законодавчої влади, що проявляється, наприклад, в тому, що в Палаті Громад функціонує т. з. шотландський комітет, до складу якого входять всі депутати, які обрані в округах Шотландії. Подібна модель автономізації діє і відносно Уельсу. З травня 1999р. в Англії та Уельсі функціонують обрані населенням місцеві представницькі органи, відповідно парламент і асамблея.

В Північній Ірландії після 1972 року діє режим прямого правління, однак до того часу тут існувала територіальна автономія з власним представницьким органом і урядом. На сьогодні відбувається діалог між центральним урядом та місцевими представницькими органами та громадськими організаціями, щодо визначення майбутнього статусу Ольстеру. В цьому регіоні також утворений власний представницький орган.

Щодо адміністративно-територіального устрою, то в різних областях застосовується власна система. Так, територія Англії і Уельсу розподіляється на **графства**, округи і парафії (общини), Шотландії - на **округи**, райони і общини, Північної Ірландії - на **округи** і общини. Населення кожної з адміністративно-територіальних одиниць першого і другого рівня обирає строком на чотири роки представницький орган місцевого

самоврядування - раду. Рада із власного складу утворює комітети, які є виконавчими органами. У парафіях і общинах, які є низовими ланками адміністративно-територіального устрою, для вирішення необхідних питань збираються збори виборців.

КРАЇНИ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ

ПІВНІЧНА ЄВРОПА

КОРОЛІВСТВО ШВЕЦІЯ

Держава в Північній Європі; омивається водами Північного та Балтійського морів. Межує з Норвегією, Фінляндією

Територія — 449 964 кв. км.

Населення — 8 749 000 чол.

Столиця — Стокгольм

Найбільші міста — Стокгольм 693 000 (1 517 000), Гетеборг 438 000 (704 000), Мальме 238 000 (458 000), Упсала 178 000, Лінкепінг 129 000, Еребро 124 000, Вастерас 122 000, Нерчепінг 121 000, Йенкепінг 113 000, Хельсінборг 112 000, Борас 103 000.

Основними конституційними актами королівства Швеція є **Основний закон «Про Форму правління», Основний закон «Про престолонаслідування», Основний закон «Про свободу друку», Основний закон «Про парламент», прийняті в 1974 році.**

Швеція є **парламентською монархією, з унітарним устроєм та демократичним державним режимом.**

Главою держави є **Король**, який передає і отримує владу шляхом спадкування. Спадкування титулу Короля в Швеції відбувається за **кастильською системою**, тобто визнається право на спадкування за чоловіками і жінками, при наданні переваги чоловікам.

Глава держави, в основному, наділений церемоніальними

повноваженнями, серед яких основне місце посідає відкриття сесій парламенту тощо. Король не наділений жодними, навіть формальними функціями в сфері законодавчої і виконавчої влади: він не бере участі в засіданнях уряду, не наділений правом призначати і звільняти голову і членів уряду, не володіє правом відкладального вето щодо прийнятих парламентом законопроектів.

Виходячи з вищенаведеного, можна зробити висновок про особливість форми правління в Швеції, яка проявляється в тому, що повноваження глави держави по здійсненню державної політики є мінімізованими навіть на формальному рівні. Перш за все йдеться про відсутність закріплення таких повноважень в законодавчих актах держави.

Вищим органом законодавчої влади Швеції є однопалатний парламент - **Ріксдаг**. До складу Ріксдагу входять 349 депутатів, які обираються шляхом загальних і прямих виборів за пропорційною системою. Термін повноваження депутатського корпусу парламенту чергового скликання складає чотири роки. Віковий ценз активного і пасивного виборчого права збігається і становить 18 років.

Ріксдаг наділений виключними законодавчими повноваженнями, що означає, що прийнятий ним законопроект набуває сили без згоди глави держави.

Основними функціями і повноваженнями парламенту, окрім прийняття законів, є:

- прийняття бюджету країни;
- вирішення питань щодо державних кредитів;
- розпорядження державною власністю;
- оголошення війни і укладання миру;
- здійснює контроль за діяльністю уряду, адміністративними і судовими органами, органами місцевого самоврядування;

Законодавчий процес. Право законодавчої ініціативи

належить членам парламенту та уряду. Законопроект, який запропонований для прийняття суб'єктами законодавчого процесу, спочатку розглядається на засіданні Ріксдагу, де оголошується його назва та автор. Після цього, він проходить стадію обговорення на рівні профільної комісії, яка вправі прийняти в цілому, внести поправки або відхилити законопроект. Після цього, текст проекту розглядається на засіданні парламенту, який або виносить його на голосування або повертає для доопрацювання в комісію. Законопроект вважається прийнятим, якщо за нього проголосувало більшість членів парламенту.

Вищим органом державної виконавчої влади в Швеції є **Кабінет міністрів**, який формується Ріксдагом і несе перед ним відповідальність. Призначення уряду відбувається парламентом з врахуванням чергових парламентських виборів. Кандидатуру прем'єр-міністра пропонує Ріксдагу тальман (голова парламенту) і ним, як правило, є лідер партії або коаліції, яка здобула перемогу на чергових парламентських виборах.

Прем'єр-міністр самостійно визначає членів Кабінету міністрів, після чого парламент здійснює затвердження їх на посаді. Уряд може бути розпущений парламентом, після прийняття останнім спеціальної резолюції осуду діяльності уряду.

Основні функції і повноваження Кабінету міністрів:

- вирішення основних напрямів економічної, соціальної політичної діяльності в державі;
- призначення державних службовців високого рангу;
- призначення суддів;
- визначає зовнішню політику;
- здійснює керівництво збройними силами;
- наділений правом утворювати деякі центральні органи виконавчої влади.

Окрім цього, Кабінет міністрів наділений правом розпуску Ріксдагу, яке все ж обмежене законодавством. Так, уряд не вправі розпустити новообраний парламент, раніше ніж через три місяці після початку першої сесії.

Надзвичайно широке коло повноважень уряду пояснюється тим, що він наділений багатьма повноваженнями глави держави навіть на формальному (нормативному) рівні, що не є властивим для всіх державних моделей в країнах, в яких форму державного правління можна класифікувати як парламентська монархія.

Судова влада в Швеції здійснюється системою загальних та адміністративних судів. Вищим судовим органом загальної юрисдикції є **Верховний суд**, який складається з двадцяти двох членів, призначених урядом. До складу системи загальної юрисдикції також належать: **апеляційні суди та окружні суди**. Призначення суддів цих судових ланок також здійснюється урядом. Система адміністративної юрисдикції очолюється **Верховним адміністративним судом**.

Особливим місцем в державному механізмі наділений **Канцлер Юстиції** та Омбудсмени. Канцлер є незалежною від уряду посадовою особою, на яку покладається здійснення нагляду за законністю в вищих судових органах, контроль за додержанням законодавства про свободу засобів масової інформації, порушення кримінальних справ проти деяких категорій державних службовців, здійснення загальних наглядових функцій у визначених законодавством галузях (перш за все, за органами юстиції в широкому розумінні).

Інститут Омбудсменів, який зародився в Швеції на початку 18 ст., займає важливе значення в галузі парламентського контролю за виконавчою владою, судовими органами, місцевим самоврядування, додержанням основних прав та свобод людини і громадянина. Омбудсмени організаційно пов'язані з Ріксдагом, обираються в кількості чотирьох чоловік, які контролюють

дотримання законності в різних галузях суспільного життя.

Територія Швеції поділяється на **21 лянї** (області), які в свою чергу поділяються на муніципалітети. В лянях і муніципалітетах діють представницькі органи місцевого самоврядування - ради, які обираються населенням (громадянами, особами без громадянства, особами з подвійним громадянством, іноземцями, які постійно проживають на території країни) відповідної території строком на три роки. Ради формують виконавчі органи місцевого самоврядування - комітети.

В кожному лянї функціонують представники державної виконавчої влади - губернатори, які призначаються урядом і, які наділені повноваженнями по контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування та по координації діяльності місцевих органів державної виконавчої влади. Губернатори очолюють адміністрації – урядові органи.

У відповідності до європейських тенденцій регіоналізації, розглядається питання утворення від шести до дев'яти регіонів – як адміністративно-територіальних одиниць найвищого рівня. Така зміна устрою планується на 2015 рік. В якості перехідної моделі діють вісім статистичних територій – Стокгольм, Східна Центральна Швеція (Упсала), Північна Центральна Швеція (Гавле), Норланд (Сундсвал), Верхній Норланд (Умеа), Смаланд (Йонкупінг), Західна Швеція (Гетеборг), Південна Швеція (Мальме).

ПІВДЕННА ЄВРОПА

РЕСПУБЛІКА ІТАЛІЯ

Держава в Південній Європі; омивається водами Середземного, Іонічного та Адріатичного морів. До її складу належать два найбільші середземноморські острови – Сицилія та Сардинія. Межує з Францією, Швейцарією, Австрією, Словенією. На території Італії дві держави-анклави – Сан Марино та Ватикан.

Територія — 301 302 кв. км

Населення — 57 517 000 чол.

Столиця — Рим

Найбільші міста — Рим 2 804 000, Мілан 1 449 000, Неаполь 1 204 000, Турин 1 003 000, Палермо 731 000, Генуя 707 000, Болонья 417 000, Флоренція 413 000, Катанія 366 000, Барі 355 000, Венеція 321 000, Мессіна 274 000, Верона 258 000, Таранто 245 000, Трієст 233 000, Падуя 220 000, Кальярі 219 000, Брешия 197 000.

Основним конституційним актом Італії є **Конституція**, прийнята Установчими зборами держави 22 грудня **1947 року**.

Італія є **парламентською** республікою, з **унітарним** устроєм та демократичним режимом.

Главою держави є **Президент**, який обирається строком на 7 років спільною колегією, яка складається з членів обох палат італійського парламенту та з делегатів від представницьких

органів місцевого самоврядування адміністративно-територіальних одиниць першого рівня (регіонів), з розрахунку по три від кожного регіону і один від одного з них. Президентом може бути обраний громадянин Італії, який досяг 50-річного віку і який володіє повним обсягом політичних прав.

Основні функції і повноваження Президента:

- призначення дня парламентських виборів;
- має право розпустити парламент;
- призначає і звільняє державних службовців високого рангу;
- володіє правом помилування;
- представляє державу у міжнародних відносинах;
- є верховним головнокомандувачем;
- має право накладати відкладальне вето на закони;
- здійснює промульгацію законів;
- у визначених законодавством випадках видає декрети, які мають силу закону.

Усі акти, які видаються Президентом, потребують контрасигнації з боку відповідного галузевого міністра, який несе за них відповідальність.

Найвищим органом законодавчої влади в Італії є двопалатний парламент, до складу якого входять Палата Депутатів (нижня палата) і Сенат (верхня палата).

До складу **Палати Депутатів** входять 630 депутатів, які обираються шляхом загальних і прямих виборів за пропорційною системою. Термін перебування депутатів на посаді складає п'ять років. У виборах приймають участь особи, які досягли 18-річного віку. Депутатом може стати особа, яка є громадянином Італії та досягла віку 25 років.

До складу **Сенату**, який є палатою територіального представництва, входять 315 сенаторів. Кількість сенаторів від

кожного регіону пропорційна населенню даного регіону. Вибори у Сенат проходять за пропорційною виборчою системою. У виборах приймають участь особи, які досягли 25-річного віку; сенатором може стати громадянин Італії, який досяг 40-річного віку.

Основними функціями парламенту є прийняття законів, бюджету та здійснення контролю за діяльністю уряду. Парламентський контроль здійснюється у формі інтерпеляцій, резолюцій, розслідувань тощо. Уряд держави несе відповідальність перед обома палатами парламенту. Обидві палати парламенту є рівними щодо здійснення процесу прийняття законодавчих актів.

Законодавчий процес. Італійський законодавчий процес відзначається деякими особливостями, порівняно з законодавчими процесами інших держав. Отже, законопроект перед його прийняттям проходить три читання. Під час першого читання в обох палатах оголошується назва, короткий зміст і мета законопроекту. Після цього він передається в одну з постійних комісій, яка обговорює проект у другому читанні, вносить до нього зміни і доповнення. Під час третього читання законопроект обговорюється на засіданні кожної з палат та по ньому проводиться голосування. У випадку розбіжностей між обговоренням і голосуванням, у палатах створюється погоджувальна комісія з представників обох палат, яка займається прийняттям єдиного тексту законопроекту.

Палати можуть прийняти рішення, згідно з яким законопроект може передаватись для прийняття в постійну комісію, яка розглядала його на попередній стадії законодавчого процесу. Забороняється передавати для прийняття в комісії законопроекти, які стосуються окремих питань, що визначені законодавством. Більшість законів приймається саме в комісіях, що і складає особливість італійського процесу прийняття законів.

Після прийняття закону він направляється Президенту,

який на протязі місяця здійснює його підписання та оприлюднення. Президент вправі накласти відкладальне вето, яке долається абсолютною більшістю складу обох палат парламенту.

Найвищим органом виконавчої влади, який здійснює реальне керівництво державою, є **Рада міністрів**. Очолює Раду прем'єр-міністр, який призначається президентом зі складу лідерів парламентської більшості. Призначення інших членів уряду здійснюється за поданням прем'єр-міністра теж Президентом держави. Прем'єр-міністр та члени уряду несуть відповідальність перед парламентом за свою діяльність. Парламент вправі відправити уряд у відставку, у випадку винесення йому вотуму недовіри.

Основні функції та повноваження уряду:

- здійснює управління державним апаратом;
- володіє правом законодавчої ініціативи;
- видає акти підзаконного характеру (регламенти), а також в порядку делегованого законодавства видає акти, які мають силу закону (тобто фактично здійснює законодавчі функції);
- приймає участь у здійсненні зовнішньої політики держави.

Органами судової влади в Італії є суди конституційної, загальної та адміністративної юрисдикції. Систему загальних судів очолює **Вищий Касаційний Суд**, до її складу входять **апеляційні суди та суди першої інстанції**; очолює систему органів адміністративної юрисдикції - **Державна Рада**, яка також виконує функції консультативного органу в правовій галузі щодо уряду держави.

Органом конституційної юрисдикції є **Конституційний Суд**, до складу якого входять призначені в рівних пропорціях Президентом, парламентом (на спільному засіданні обох палат) і вищими органами загальної та адміністративної юрисдикції 15 членів, на 9-річний термін.

Італія є унітарною державою, яка поділяється на **двадцять регіонів, п'ять з яких наділені автономним статусом**: автономні регіони: Трентино-Альє-Адідже, Вале-д'Аоста, Сардинія, Сицилія, Фриулі-Венеція-Джулія; інші регіони: П'ємонт, Лигурія, Венеція, Емілія-Романья, Ломбардія, Умбрія, Тоскана, Лаціо, Марке, Молізе, Абрुцці, Кампанія, Апулія, Базиликата, Калабрія. Статус автономних регіонів визначається Конституцією і статутами регіонів. В свою чергу регіони поділяються на провінції, а провінції - на комуни.

Хоча форму державного устрою Італії зазвичай визначають як унітарну, вона передбачає досить широку компетенцію місцевих органів влади, з наданням державній владі функцій нагляду. На кожному рівні адміністративно-територіального устрою обираються представницькі органи місцевого самоврядування – ради. Кандидат на посаду голови ради очолює список кандидатів в депутати і у випадку його перемоги, політична сила, яка його висунула, отримує більшість у відповідній раді. Ради автономних регіонів наділені правом прийняття місцевих законів. Строк повноважень обласних рад – п'ять років. Ради утворюють виконавчі органи - джунти, які очолюються головами.

В кожній з провінцій діє призначений урядом комісар, який здійснює контрольні функції за діяльністю органів місцевого самоврядування та координує роботу органів державної влади на місцях.

РЕГІОНИ ІТАЛІЇ

КОРОЛІВСТВО ІСПАНІЯ

Держава в Південній Європі; омивається водами Середземного моря та Атлантичного океану. До складу Іспанії належать Балеарські та Канарські острови та два міста на території Марокко. Межує з Португалією, Францією, Андоррою, Гібралтаром та Марокко.

Територія — 504 782 кв. км

Населення — 39 332 000 чол.

Столиця — Мадрид

Найбільші міста — Мадрид 3 010 000 (4 006 000), Барселона 1 644 000 (2 902 000), Валенсія 753 000 (921 000), Севілья 683 000 (753 000), Сарагоса 594 000, Малага 522 000, Більбао 370 000 (853 000), Лас Пальмас 355 000, Вальядолід 331 000, Мурсія 328 000, Кордоба 302 000, Пальма де Мальорка 298 000, Віго 276 000, Оспіталет 273 000, Аліканте 265 000, Гранада 255 000, Ла Корунья 247 000, Бадалона 219 000, Віторія 206 000, Санта Крус де Тенеріфе 200 000.

Основним конституційним актом Іспанії є **Конституція 1978 року**, яка після попереднього обговорення конституційною комісією парламенту та після схвалення парламентом, була прийнята на референдумі.

Іспанія є **парламентською монархією**, з унітарним устроєм та демократичним політичним режимом.

Главою держави є **Король**, який передає та утримує владу у спадок. Престолонаслідування відбувається за кастильською системою, тобто право спадкування престолу надається чоловікам і жінкам, при дотриманні переважного права чоловіків успадковувати престол.

Король наділений досить широкою сферою повноважень,

однак переважна більшість з них здійснюється урядом держави.

Основними функціями і повноваженнями монарха є:

- контролює правильне функціонування державних інститутів;
- санкціонує і промульгує закони;
- скликає і розпускає Генеральні Кортеси (парламент);
- оголошує вибори проведення парламентських виборів;
- призначає, після консультацій з політичними партіями, які отримали місця у парламенті, прем'єр-міністра, з подальшим його затвердженням парламентом;
- за поданням прем'єр-міністра призначає міністрів і інших членів уряду;
- володіє правом помилування;
- представляє країну в міжнародних відносинах.

Законодавча влада в Іспанії належить двопалатному парламенту - **Генеральним Кортесам**, які складаються з Конгресу депутатів та Сенату.

Конгрес Депутатів є нижньою палатою парламенту, яка складається з депутатів в кількості від трьохсот до чотирьохсот осіб, які обираються шляхом загальних прямих виборів за пропорційною системою, строком на чотири роки. Активне виборче право і пасивне виборче право належить громадянам Іспанії, які досягли віку вісімнадцяти років.

Сенат (верхня палата) є палатою територіального представництва. До складу верхньої палати входять по чотири представники від кожної провінції (територіальна одиниця другого рівня), від острівних провінцій - один та три сенатори, від міст Сеута і Мелілья (північний берег Африки) - по два від кожного. Члени верхньої палати від провінцій обираються шляхом загальних і прямих виборів. Окрім того, певне число сенаторів призначається представницькими органами автономних регіонів, тобто обираються шляхом непрямих виборів.

У кожній з палат створюється **постійна депутатська комісія**, яка складається з голови палати та декількох депутатів (всього не менше 21 члена). Основним завданням комісії є виконання деяких функцій палати в перерві між сесіями.

Основними функціями парламенту є прийняття законів, бюджету і контроль за урядом. До особливих функцій парламенту належать вирішення питань регентства та опікунства.

Законодавчий процес. Правом законодавчої ініціативи володіють Конгрес депутатів, Сенат, уряд. Законопроекти приймаються депутатами обох палат на пленарному засіданні більшістю голосів. У випадку розбіжностей щодо прийняття рішення між палатами, перевагу має Конгрес депутатів, який кваліфікованою більшістю, а в деяких випадках простою більшістю, приймає остаточне рішення щодо законопроекту. Прийнятий закон передається для підписання і обнародування королю, який зобов'язаний це зробити на протязі 15 днів з дня прийняття законопроекту Генеральними Кортесами. Законодавство не передбачає право відкладального вето у короля.

З досить широкого кола питань парламент вправі передати уряду компетенцію по прийняттю актів, що мають силу закону (акти делегованого законодавства). Такими актами, однак, не можуть змінюватися основні інститути держави та правовий статус особи.

Виконавча влада в Іспанії здійснюється **Радою Міністрів**. Глава ради міністрів здійснює керівництво урядом та координує діяльність його членів. Кандидатура Глави уряду пропонується королем після консультацій з політичними партіями, які представлені в парламенті і затверджується парламентом; після затвердження парламентом король своїм указом призначає Главу уряду.

Уряд здійснює керівництво внутрішньою і зовнішньою

політикою держави, обороною, управління фінансами, управління гуманітарною сферою. Особливим повноваженням уряду є право видання актів делегованого законодавства та право видання актів, які мають силу закону у деяких випадках, з наступним затвердженням їх парламентом на протязі 30 днів.

Рада Міністрів несе колективну відповідальність перед Конгресом Депутатів, який вправі оголосити недовіру уряду, що тягне відставку останнього. Однак, у випадку оголошення недовіри уряду, його глава вправі запропонувати Королю розпустити одну або обидві палати парламенту.

До судової влади належать суди загальної юрисдикції та суд конституційної юрисдикції. Система загальних судів очолюється **Верховним Судом (Верховним Трибуналом Юстиції)** та до її складу входять **апеляційні суди та суди першої інстанції**.

До складу судової влади також належить **Генеральна судова рада**, яка здійснює управління в сфері судочинства, матеріальне та фінансове забезпечення судів, вирішення кадрових питань тощо.

Конституційний суд є органом конституційного контролю, до складу якого входять вісім суддів, що призначаються терміном на дев'ять років в рівній пропорції обома палатами парламенту, урядом та Генеральною судовою радою.

Форма державного устрою в Іспанії хоча і визначається як унітарна, але вона наділена деякими особливостями. Територія держави поділяється на **17 автономних регіонів** (співтовариств) та **два міста**: Мадрид, Кастілія-Леон, Кастілія-Ла-манча, Навара, Арагон, Каталонія, Астурія, Галісія, Естремадура, Андалузія, Ріоха, Країна Басків, Мурсія, Валенсія, Блеарські Острови, місто Мелілья, Канарські острови, місто Сеута, Кантабрія. Кожний регіон наділений автономними правами, що визначається загальнодержавною конституцією і статутами автономних

регіонів, які приймаються місцевою комісією або асамблеєю (місцевим представницьким органом) і затверджуються Генеральними Кортесами. Асамблея обирає місцевий уряд на чолі з головою. В кожному з автономних регіонів діє призначуваний урядом представник, який здійснює функції державної влади на місці та координує роботу місцевих органів державної виконавчої влади.

Територія автономних регіонів поділяється на **провінції**, які в свою чергу поділяються на муніципалітети. В провінціях і муніципалітетах діють представницькі (ради) і виконавчі органи місцевого самоврядування.

Описана вище модель дає підстави вважати, що державний устрій в Іспанії не є унітарним у «чистому» вигляді, а досить близько наближається до федеративної форми устрою.

АВТОНОМНІ РЕГІОНИ ІСПАНІЇ

ЦЕНТРАЛЬНА ЄВРОПА

УГОРСЬКА РЕСПУБЛІКА

Держава в Центральній Європі. Межує з Україною, Румунією, Сербією та Чорногорією, Хорватією, Словенією, Австрією, Словаччиною.

Територія — 93 036 кв. км.

Населення — 10 310 000 чол.

Столиця — Будапешт

Найбільші міста — Будапешт 2 076 000, Дебрецен 215 000, Мішкольц 211 000, Сегед 178 000, Печ 169 000, Дьєр 130 000, Ніредьгаза 115 000, Сейкешфегервар 110 000, Кечкемет 105 000, Сомботгей 86 000, Солнок 80 000, Татабанья 74 000, Копошвар 71 000, Бейкейчаба 68 000, Веспрейм 65 000, Егер 63 000, Залаегерсег 63 000, Дунауйварош 59 000, Шопрон 55 000, Нодьконижо 54 000, Ходмезевашаргей 51 000.

Основним конституційним актом Угорщини є **Конституція 1949 року** зі змінами та доповненнями.

За змістом Конституції Угорську Республіку можна визначити як **парламентську республіку з унітарним** устроєм та демократичним політичним режимом.

Главою держави є **Президент**, який обирається парламентом терміном на чотири роки. Обраним вважається кандидат, якого при висуненні підтримали не менше ніж п'ятдесят депутатів і який набрав дві третини голосів під час таємного голосування. Главою держави може бути обраний

громадянин Угорщини, який володіє правом голосу і досяг тридцяти п'ятирічного віку. Одна і та ж сама особа може обіймати посаду Президента не більше двох строків підряд.

Президент Угорщини:

- представляє державу у зовнішніх відносинах;
- укладає міжнародні договори за згодою парламенту;
- призначає час парламентських виборів та виборів до органів місцевого самоврядування;
- вправі виступити ініціатором референдуму;
- пропонує парламенту кандидатуру прем'єр-міністра, за поданням останнього призначає та звільняє міністрів;
- призначає і звільняє Голову Національного Банку, ректорів та професорів університетів, затверджує на посаді Президента Академії Наук;
- є головнокомандувачем збройних сил;
- присвоює військові та спеціальні звання, нагороджує нагородами та відзнаками;
- володіє правом помилування;
- вирішує питання громадянства.

В цілому, правовий статус Президента є типовим відносно статусу глави держави в парламентській республіці.

Законодавча влада в державі здійснюється однопалатним парламентом - **Державними Зборами**. Відповідно до Конституції, Державні Збори є вищим органом державної влади та представницьким органом народу Республіки. Парламент складається з представників, які обираються шляхом прямих виборів за змішаною системою строком на чотири роки. Державні Збори очолюються Головою, який обирається і відкликається з посади депутатами.

Основні функції Державних Зборів:

- прийняття Конституції Угорщини;
- прийняття законів;

- контроль за діяльністю уряду;
- визначення плану соціально-економічного розвитку;
- приймає бюджет країни;
- обрання Президента республіки, Прем'єр-міністра, членів Конституційного Суду, Голову Верховного Суду тощо;
- укладення міжнародних договорів, які мають особливе значення для держави, вирішує питання щодо використання збройних сил.
- вирішує питання про створення нових областей, міст з правом області, зміни кордонів областей тощо.

Законодавчий процес. Правом законодавчої ініціативи наділені Президент, уряд, представники Державних Зборів. Прийнятий парламентом законопроект передається для підписання главі держави, який протягом п'ятнадцяти днів вправі застосувати відкладальне вето, повернувши його для доопрацювання в парламент з власними зауваженнями. Державні Збори долають вето Президента шляхом підтримки законопроекту простою більшістю голосів, після чого останній має бути промудльований главою держави на протязі п'яти днів.

Виконавча влада в Республіці здійснюється **Урядом**, до складу якого входять прем'єр-міністр та міністри. Прем'єр-міністр обирається парламентом за пропозицією Президента. Кандидатом на посаду прем'єр-міністра глава держави, як правило, призначає лідера партії, яка отримала більшість місць в парламенті під час виборів. Міністри призначаються Президентом за поданням прем'єр-міністра, який фактично за погодженням з парламентом формує власний кабінет.

Уряд несе відповідальність перед парламентом та складає повноваження перед новообраним складом законодавчого органу. Державні Збори, по аналогії з німецькою конституційною моделлю, вправі заявити т.з. "конструктивний вотум недовіри" Уряду, шляхом висунення на посаду прем'єр-міністра нового кандидата. Якщо більшість депутатів парламенту підтримує таку

пропозицію, то попередній склад Уряду подає у відставку, а кандидат на посаду прем'єр-міністра вважається обраним.

Основними функціями Уряду є захист конституційного порядку, координація роботи центральних органів влади, здійснення державної політики в економічній, соціальній, гуманітарній сферах, міжнародне співробітництво.

Судова влада в Угорщині здійснюється **Верховним судом Республіки, Апеляційними судами, Судом Столиці, обласними судами, місцевими судами**. У відповідності до Конституції дозволяється створення спеціальних судів для розгляду особливих категорій справ.

Очолює судову систему Верховний Суд, який здійснює контроль за судочинством та діяльністю судових установ. Очолює Верховний Суд голова, який обирається парламентом. До складу Верховного Суду входять також заступники голови та судді, які призначаються Президентом. Судами апеляційної інстанції, як правило, виступають обласні суди, а в тих випадках коли обласні суди розглядали справу вперше, така функція належить Апеляційним судам, яких створено чотири. Місцеві суди здійснюють вперше розгляд більшості справ.

Конституційне судочинство здійснюється **Конституційним Судом Республіки**.

Призначення на судові посади всіх ланок здійснюється главою держави довічно.

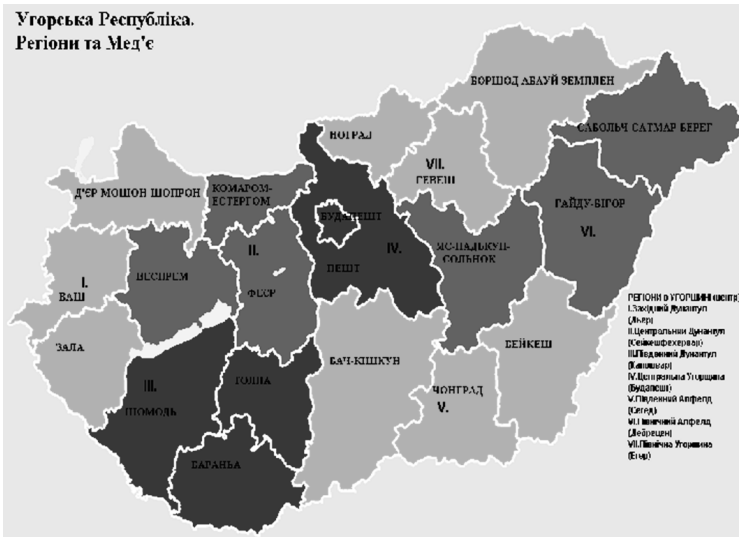
Територія Угорщини поділяється на **столицю, області та міста з правом області**. Столиця та міста з правом області в свою чергу поділяються на райони, а області на **міста і села**. Таким чином, на відміну від багатьох європейських держав, в Угорщині діє двоступенева система адміністративно-територіального устрою, в якій відсутня проміжна ланка районного рівня між адміністративно-територіальною одиницею першого рівня (область) та низовою ланкою адміністративно-територіального поділу.

Однак, на сьогоднішній день, у відповідності з сучасними тенденціями регіоналізації в Європі та з вступом в Європейський Союз, в Угорщині відбувається територіально-адміністративна реформа, наслідком якої має бути утворення **регіонів**. До складу цих одиниць будуть входити області та міста з правом області, що означатиме перехід до традиційної триступеневої системи адміністративно-територіального поділу.

Особливістю територіальної організації Угорщини є достатньо широка компетенція місцевих органів самоврядування. Отже, в столиці, областях, містах та селах діють представницькі органи місцевого самоврядування, які обираються населенням строком на чотири роки за пропорційною системою. Представницькі органи місцевого самоврядування очолюються мером або президентом, який окрім муніципальних обов'язків може бути наділений функціями державної виконавчої влади.

На рівні області утворюються адміністративні управління на чолі з керівниками, які представляють уряд і здійснюють нагляд.

СПОЛУЧЕНІ ШТАТИ АМЕРИКИ

Держава в Північній Америці, омивається водами Атлантичного та Тихого океанів; межує з Мексикою на півдні та Канадою на півночі; до її складу належить також ряд острівних територій в Карибському морі та в Океанії.

Територія — 9 809 155 кв. км

Населення — 257 900 000 чол.

Столиця — Вашингтон 585 000 (3 929 000).

Найбільші міста — Нью Йорк 7 312 000 (18 087 000), Лос Анджелес 3 490 000 (14 532 000), Чикаго 2 768 000 (8 066 000), Хьюстон 1 690 000 (3 711 000), Філадельфія 1 553 000 (1 899 000), Сан Дієго 1 149 000 (2 498 000), Даллас 1 022 000 (3 885 000), Фенікс 1 012 000 (2 122 000), Детройт 1 012 000 (4 665 000), Сан Антоніо 966 000 (1 323 000), Сан Хосе 801 000, Індіанаполіс 747 000 (1 237 000), Сан Франциско 729 000 (6 253 000), Балтімор 726 000 (2 382 000).

1. Утворення США

США на сьогодні є однією з наймогутніших країн світу. Однак історія її державності розпочалася відносно недавно (порівняно з деякими потужними європейськими країнами).

Базою утворення США виступили англійські колонії, засновані на північноамериканському континенті в 17 – 18 ст. На момент утворення можна було виділити три основні регіони: південь, де переважав рабовласницький спосіб виробництва; північ – колонії, в яких дістав розвиток мануфактурний спосіб виробництва; центр – деякі колонії, які зайняли так зване проміжне становище. Населення колоній складалося в основному з представників англійської аристократії, буржуазії, фермерів та завезених африканців-рабів.

З точки зору порядку управління колонії також поділялися на три групи: приватновласницькі володіння (Меріленд, Пенсільванія), колонії-республіки (Род-Айленд, Коннектікут), королівські колонії. Населення колоній вважало себе вільними підданими англійської корони, на нього поширювалася дія основних правових актів метрополії (Білль про права, Велика хартія вільностей тощо.) Однак з часом проявилася протистояння між урядом, який розглядав колонії в якості сировинного придатку, та населенням колоній. Найбільшої гостроти ці протиріччя досягли в середині 18 століття.

Основні етапи боротьби за незалежність.

· **1774 р.** – скликання у Філадельфії **Першого континентального конгресу** колоній, який прийняв звернення до короля Англії, в якому було виражено прохання припинити порушення прав жителів колоній. Англійський уряд відреагував військовими діями.

· **1775 р.** – **Другий континентальний конгрес**, який оголосив війну Англії, утворив американську армію. Почалася війна за незалежність.

· 4 липня 1776 року – Третій континентальний конгрес прийняв Декларацію про незалежність. Цей документ був складений групою політиків (Джеферсоном, Вашингтоном, Адамсом, Гамільтоном), які притримувалися прогресивних поглядів на державотворчі процеси, сповідували ідеї наявності у людини невід’ємних природних прав тощо. У Декларації було оголошено про розірвання залежності між колоніями та метрополією, через порушення Англією невідчужуваних прав американців. На основі теорії природного права оголошувався принцип національного суверенітету, повновладдя народу тощо.

· 1781 р. – прийняття конгресом першого конституційного документу США, який мав назву „Статті конфедерації”, в якому було зафіксовано створення Сполучених Штатів Америки, як державного утворення конфедеративного типу, до складу якого входили англійські колонії, розташовані у Північній Америці.

Колонії були проголошені незалежними державами (штатами). Було встановлено, що кожний штат зберігає свою незалежність, зобов’язується надавати допомогу і підтримку іншим штатам та не втручатися в їх справи. Оголошувалося про свободу пересування та торгівлі в середині конфедерації. Для ведення загальних справ утворювався Конгрес, в якому кожен зі штатів мав по одному голосу. Конгрес працював сесійно, а в перерві між сесіями його функції виконував Комітет штатів.

Таким чином, в кінці 18 століття в Північній Америці виникло нове державне утворення конфедеративного типу – Сполучені Штати Америки, яке було остаточно визнано за англо-американським мирним договором 1783 року.

2. Конституція США 1787 року; Білль про права. Розвиток держави у 18 – 20 ст.

Після завершення у 1783 році війни з Англією правлячі кола північноамериканських колоній дійшли до необхідності

посилення союзу між штатами та переходу на більш централізовану систему державного ладу.

У **1787 році** в Філадельфії зібрався Конституційний конвент, на якому були представлені 12 із 13 штатів. На протязі чотирьох місяців ввелася підготовча робота, результатом якої було прийняття Конституції, що діє і сьогодні.

Одним з основних принципів конституції став принцип розподілу влад на законодавчу, виконавчу і судову.

Законодавча влада надавалася **Конгресу США** (парламенту), який складався з двох палат: Сенату (верхня палата) та Палати Представників (нижня палата). Сенат був палатою територіального представництва, а палата представників виражала інтереси нації в цілому.

Сенат складався з обраних терміном на 6 років законодавчими органами штатів senatorів. **Палата представників** – з конгресменів, обраних на 2 роки населенням штатів із розрахунку 1 конгресмен від 30000 громадян. Найважливішою прерогативою Конгресу було прийняття законів. У цій сфері обидві палати були наділені однаковими повноваженнями, за виключенням законів у фінансовій сфері, які могли ініціюватися палатою представників. Законопроект перетворювався на закон у випадку його прийняття обома палатами та затвердженням президенту. Президент був наділений правом відкладального вето, яке додалося 2/3 голосів членів обох палат.

Виконавча влада здійснювалася **Президентом**, який наділявся повноваженнями глави держави і уряду. Президент визнавався верховним головнокомандувачем, наділявся правом помилування, за згоди і поради Сенату призначав дипломатів та інших вищих посадових осіб, скликав палати Конгресу у термінових випадках та здійснював інші повноваження. Як глава уряду, президент керував адміністративним апаратом та

повсякденними справами в галузі управління, видавав адміністративні розпорядження, які мали відповідати діючим законам. Президент обирався за допомогою непрямих виборів терміном на 4 роки. Вибори проходили наступним чином: населення штатів обирало виборщиків, які в свою чергу обирали президента.

Третя гілка була представлена судом. Загально федеральну судову систему очолював **Верховний Суд США**. По найбільш важливим справам суд здійснював розгляд за участі присяжних. Судді верховного суду призначалися Президентом за згодою Сенату на невизначений термін.

Таким чином передбачалася **конституційна система „стримувань і противаг”**. Конгрес міг відхилити законопроекти, внесені на розгляд Президентом, а Сенат – не погодитися із внесеною на його розгляд кандидатурою. Палата Представників і Сенат, за участі Верховного суду, отримали право розпочати і провести процедуру притягнення Президента до відповідальності. Президент був наділений правом відкладального вето, що дало йому можливість впливати на законодавчий процес. Введення двопалатної системи Конгресу передбачало конкуренцію палат і запобігало узурпації законодавчої влади однією з них. Різні терміни обрання парламенту та Президента запобігали безвладдю.

Конституція передбачала **федеративний устрій**. Відповідно розмежовувалися правомочності між загально федеральною владою та владами окремих штатів.

Федерація була наділена правом здійснення закордонних справ, зовнішньої торгівлі, регулювати грошову систему країни, встановлювати єдині стандарти в галузі метрології, керувати питаннями оборони. Підкреслювалося верховенство федерального права. Фіксуючи основи федерації, конституція вводила змішану систему Конгресу, в якій представництво корпусу виборців країни в цілому стало суміщатися з рівним представництвом

штатів у Сенаті, в незалежності від кількості населення кожного з них. Таким чином, верхня палата ставала більш послідовним виразником інтересів штатів, особливо малонаселених.

Однією з важливих ознак Конституції була відсутність у її основному тексті норм, які б стосувалися прав і свобод людини.

Ця прогалина була заповнена в 1791 році із введеннями у дію прийнятого в 1789 р. **Біллю про права**, який складався з десяти поправок до Конституції. Принциповою ідеєю поправок було визнання недопустимості прийняття законів, які порушують свободи громадян (віросповідання, слова і преси, мирних зібрань, звернення до уряду з проханням зупинити зловживання). Визнавалося право носіння зброї, заборонялося проводити затримання особи, слідчі дії, які порушують її особисті права без належно оформлених дозволів. Ніхто не міг бути підданий покаранню інакше, як за рішенням суду. Вводився обов'язковий розгляд кримінальних справ судом присяжних та обумовлювалося право обвинуваченого на захист.

Таким чином, із прийняттям Біллю про права американська конституція стала першим в історії документом, який на сьогодні прийнято класифікувати як конституція. Однією з важливих ознак цього акту є його надзвичайна стабільність (діє і сьогодні), яка обумовлена наявністю в ньому лише найбільш важливих, основоположних принципів норм і надзвичайно складним процесом внесення змін до нього.

Першим президентом США було обрано Джорджа Вашингтона. З його іменем пов'язано утворення апарату загальнофедеральної центральної виконавчої влади. Було утворено ряд центральних органів – **департаментів**, які керували відповідними галузями: військовий, фінансовий, державний (закордонних справ). Проїшла уніфікація структури органів влади і управління в штатах: законодавча влада в основному здійснювалася легіслатурами, а виконавча – губернатором,

ступінь повноважень якого була різною у різних штатах.

Однією з важливих тенденцій державотворення було **територіальне розширення країни**, яке відбувалося в основному за рахунок:

1. захоплення земель корінних індіанців,
2. завоювання мексиканських земель,
3. придбання володінь європейських країн у Північній Америці.

Нові землі отримували автономію у складі США, утворювали власні законодавчі органи. Однак центр залишав за собою значні права в керівництві автономією. Так, місцевий уряд очолювався призначеним президентом губернатором, який міг накладати вето на прийняті місцевими законодавчими зборами закони, Конгрес міг позбавити автономію її спеціального статусу тощо. Поступово, при дотриманні умови встановлення республіканської форми правління та ряду інших, автономія могла бути реорганізована у окремий штат. Окрім цього, окремі штати утворилися шляхом самовизначення через відокремлення від інших штатів. Таким чином, на початок 20 століття у США налічувалося 48 штатів.

Наріжною сторінкою в американській історії слід вважати **громадянську війну 1861-65 років**. Причиною війни виступили протиріччя між консервативно налаштованими, рабовласницькими південними штатами та індустріальними, більш розвиненими північними штатами. Війна розпочалася після обрання радикально налаштованого республіканця Лінкольна президентом, який виступав за відміну рабства. Південні штати оголосили про утворення конфедерації південних штатів і вихід зі складу США. Розпочалися воєнні дії, в яких переможцем став федеральний центр. Після закінчення воєнних дій у південних штатах було введено тимчасове воєнне управління, яке могло бути скасоване лише після прийняття 15 поправки до Конституції, яка передбачала надання виборчих прав всім громадянам, незалежно від кольору шкіри.

3. Механізм держави в США в 20 ст.

В 20 ст. США домоглися високих стандартів у багатьох галузях суспільного життя, передусім у економічній сфері, і поступово перетворилися на державу – світового лідера.

Дві світові війни, в яких брала участь Америка, майже не спричинили негативних наслідків для неї; більше того, вони сприяли зростанню її економічної потужності. З часом в країні відбулася структурна перебудова в економіці, наслідком якої був перехід домінування до крупних фінансово-промислових корпорацій. Відбулися також зміни у публічному секторі.

Однак зміни в державному ладі США, які відбулися в 20 ст., носили фактичний характер і майже не зачіпали основ конституційного порядку.

Важливою тенденцією розвитку механізму держави в 20 столітті була **централізація державної влади**. Цей процес не носив відкритий характер і був досить складним, оскільки політичні влади окремих штатів, природно, виступали проти нього. Важливим фактором централізації країни виступила т. з. „**доктрина вічного союзу**”, у відповідності з якою за кожним штатом перестало визнаватися право на сепаратизм (відокремлення) від США та право окремого штату на невизнання федерального законодавчого акту.

Наступним проявом централізації було **розширення компетенції федеральної влади** та утворення розгалуженого апарату управління, який складався з професійних службовців.

Вищим органом законодавчої влади в країні виступає двопалатний **Конгрес**, який складається з Палати Представників та Сенату.

Палата Представників представляє інтереси нації в цілому, очолюється спікером і складається з 435 конгресменів, які

обираються терміном на два роки за допомогою мажоритарною системою відносної більшості. Кожен штат обирає різну кількість представників, в залежності від кількості населення. Однак кожен штат повинен мати, як мінімум, одного представника.

Конгресменом може бути обраний громадянин США, який володіє правами громадянства не менше семи років, досяг двадцятип'ятирічного віку, постійно проживає в штаті, на території якого розташовано виборчий округ.

Сенат – верхня палата парламенту – представляє інтереси суб'єктів федерації. Він складається зі ста сенаторів: по два від кожного штату, незалежно від кількості населення. Верхня палата обирається терміном на шість років, з оновленням третини складу кожні два роки. Очолює Сенат Віце президент США.

Сенатором може бути обрано громадянина США, який перебуває в громадянстві не менше 9 років, досяг тридцятирічного віку та постійно проживає на території штату, від якого балотується.

Основними повноваженнями Конгресу є прийняття законів та затвердження бюджету. Сенат також володіє функціями по затвердженню на посадах вищих урядовців, суддів Верховного суду, приймає остаточне рішення у справі про імпічмент Президента. Обидві палати структурно поділяються на комітети і комісії.

Вищою посадовою особою держави і главою виконавчої влади є **Президент**. Він обирається населенням за допомогою непрямої системи виборів терміном на чотири роки. Президент не може обиратися на посаду більше, ніж два рази підряд.

Для обрання Президента в кожному штаті утворюється **колегія виборців**, число якої дорівнює сумарній кількості

сенаторів та конгресменів від даного штату. Колегію виборців обирає населення, а правом висунення списку кандидатів до колегії володіють політичні партії. При цьому застосовується принцип “хто переміг – отримує всі місця”. Тобто місця в колегії виборців завжди належать представникам однієї партії. Таким чином, після формування колегій виборців у всіх штатах можна зробити висновок, кандидат від якої партії буде наступним Президентом. Для обрання необхідно набрати 270 голосів виборців; при цьому достатньо набрати голоси в одинадцяти найбільших штатах з п’ятдесяти.

У випадку, коли жоден з кандидатів не набере відповідної кількості голосів, Президента обирає Палата Представників з числа трьох кандидатів, що набрали найбільшу кількість голосів.

Президентом США може бути обраний уроджений громадянин США, який досяг тридцятишестирічного віку і проживав на території США останні чотирнадцять років.

Разом з Президентом обирається **Віце-президент**, який покликаний замінити Президента у випадку дострокового припинення повноважень, а також надавати допомогу при виконанні останнім своїх функцій. Віце-президент також є главою верхньої палати парламенту – Сенату. Критерії для участі у виборах Віце-президента є ідентичні до цenzів глави держави. У випадку дострокової вакантності поста Віце-президента, останнього визначає Президент і він підлягає затвердженню двома палатами Конгресу.

Повноваження глави держави є класичними для президентської республіки:

- призначає глав центральних відомств (міністрів), суддів Верховного Суду, послів “за порадою і згодою” Сенату;

- на власний розсуд звільняє з посад міністрів, а також призначає та звільняє урядовців рангом нижче, ніж міністерський;

- безпосередньо керує роботою Кабінету;
- є верховним головнокомандувачем;
- керує зовнішньою політикою, підписує міжнародні договори;
- володіє правом вето (яке можна вважати абсолютним);
- видає укази та виконавчі накази.

В країні відсутній вищий колегіальний орган виконавчої влади. **Кабінет**, який утворюється з керівників центральних органів виконавчої влади та інших радників Президента, виконує функції допоміжного та дорадчого органу, який наділений делегованими повноваженнями в сфері виконавчої влади. Кабінет відповідальний перед Президентом та не несе політичної відповідальності перед законодавчим органом. Таким чином, його не можна вважати урядом в розумінні європейського парламентаризму.

Судова система США складається з двох рівнів – федеральної та судової системи штатів.

Федеральна судова система очолюється **Верховним Судом США**, який складається з дев'яти суддів, що довічно призначаються Президентом за згодою з Сенатом. Окрім традиційного набору повноважень вищої судової інстанції системи загальних судів, даний орган наділений правом тлумачення конституції та законів, здійснення функцій конституційного контролю.

На території країни утворено одинадцять **федеральних апеляційних судів**, кожен з яких охоплює територію декількох штатів, і які здійснюють перегляд справ в апеляційному порядку по справах, рішення по яких постановили суди нижчої ланки; також діє апеляційний суд, що переглядає рішення спеціалізованих судів, розташованих у столиці. Суди першої інстанції виступають **федеральні окружні суди**, які утворюються на території США в залежності від кількості населення, не беручи

до уваги кордони штатів. Основною компетенцією цієї ланки є первинний розгляд кримінальних, цивільних та інших категорій справ.

Важливо зазначити, що згадані судові органи розглядають виключно справи, віднесені до федеральної юрисдикції.

На території кожного штату діє власна судова система, яка має на меті розгляд справ, віднесених до компетенції суб'єктів федерації. На чолі такої системи стоїть **Верховний Суд штату**, який наділений правами вищої судової інстанції та здійснює функції суду конституційної юстиції. Судові системи можуть включати до свого складу **апеляційні суди**. Суди першої інстанції виступають **суди округів**. Порядок наділення суддів повноваженнями в різних штатах різний – вони можуть обиратися на посади законодавчими органами, населенням або призначатися губернатором.

Окрім цього, на території США діє система муніципальних судів, які утворюються міськими радами та розглядають справи, віднесені до компетенції муніципалітетів.

США – федеративна держава, яка складається з **п'ятдесяти штатів** та **одного федерального округу**. Суб'єкти федерації наділені значною компетенцією, мають власну конституцію та систему законодавства, символіку, громадянство, систему органів законодавчої та виконавчої влади, судову систему, прокуратуру та поліцію.

Наявність останніх органів значно відрізняє американський федералізм від подібних систем у інших країнах і дає можливість визначити його, як значно децентралізований. Наступною особливістю, яка підкреслює цей висновок, є відсутність на території штатів єдиного органу чи посадової особи, яка представляє федеральну владу в цілому; діють лише окремі територіальні підрозділи спеціалізованих федеральних служб.

Однак штати, не дивлячись на прямий переклад з англійської мови, *state* – держава, не можна вважати державами, в повному розумінні цього поняття: вони не володіють правом на вихід зі складу країни, не можуть вводити власну валюту та митницю, не вправі утворювати власні збройні сили та вести зовнішню політику.

Разом з тим до складу США належить ряд **територій** у басейні Карибського моря та в Океанії, які не мають статусу штату і знаходяться під федеральним управлінням.

У кожному штаті діє власне Законодавче зібрання (Легіслатура), яке складається з двох палат: Палати Представників штату та Сенату. В одному зі штатів – Небраска – легіслатура є однопалатною.

Виконавча влада представлена губернатором та, очолюваним ним, урядом штату.

Законодавчі органи та губернатор обираються населенням, як правило на два або на чотири роки.

Територія штату поділяється на **графства (округи)** та **міста**. Місцеве самоврядування здійснюється представницькими та виконавчими органами самоврядування. В ролі представницьких органів місцевого самоврядування виступають ради, які обираються населенням, найчастіше на два або чотири роки. Виконавча влада здійснюється або мером, якого обирає населення, або керуючим, якого запрошує на роботу муніципальна рада, або виконавчою комісією, яка обирається радою.

4. Правоохоронні органи США

Правоохоронні органи США займають важливе місце в системі органів державної виконавчої влади федерації та окремих штатів.

Особливістю формування системи правоохоронних органів є її **децентралізація** і, як її наслідок, відсутність єдиної вертикальної структури на території всієї країни у цілому ряду таких органів. Такий факт, перш за все, спричинений тим, що США є федеративною країною, в якій існує два рівня юрисдикції: юрисдикція федерації та юрисдикція штатів. Однак відсутність у США єдиної системи правоохоронних органів відрізняє її від цілого ряду інших федеративних країн, де діяльність правоохоронних органів входить до виключної компетенції федерації.

Ще однією характерною ознакою є **відсутність у США федеральної поліції**, як структурного підрозділу департаменту внутрішніх справ, чи як окремої структурної одиниці. Поліцейські функції в сфері федеральної юрисдикції виконуються рядом інших спеціальних органів, які діють в рамках департаменту юстиції.

Найбільш важливою ланкою правоохоронної системи є **атторнейська служба**, яка складається з декількох незалежних одна від одної атторнейських систем: федеральної, штатів, місцевої тощо. Органи атторнейської служби наділені повноваженнями порушення кримінальних справ, розслідування порушень законів, підтримання державного обвинувачення тощо.

Характерною ознакою атторнейської служби в США є той факт, що вона не здійснює функцій загального нагляду за додержанням законності та не складає єдиної структурно підпорядкованої системи органів. На кожному з рівней юрисдикції діє власна служба, яка здійснює вищезгадані повноваження.

Федеральна атторнейська служба очолюється генеральним атторнеєм, призначається президентом за згодою з сенатом та одночасно є главою департаменту юстиції США. Посада генерального атторнея в країні вважається політичною, оскільки окрім функцій глави системи федеральних правоохоронних органів, які здійснюють розшукові, слідчі, розвідувальні, прокурорські та інші функції, він також виступає юрисконсультом

федерального уряду та радником президента з правових питань.

Атторнейська служба має власну систему місцевих органів, які розташовані при федеральних окружних і апеляційних судах. До місцевих органів федеральної атторнейської служби належать атторней судових округів та федеральні маршали. Місцеві атторней виконують прокурорські функції на території округу, а маршали діють у якості виконавців рішень та розпоряджень федерального суду. Окрім цього, вони керують спеціальними поліцейськими формуваннями, які використовуються для підтримання порядку у надзвичайних випадках.

Серед правоохоронних органів особливе місце займає **Федеральне бюро розслідувань**, яке діє в системі департаменту юстиції США. ФБР очолюється директором, який призначається президентом за згодою з сенатом. У організаційному відношенні служба має свої підрозділи по всіх великих містах країни. Формальним завданням ФБР є ведення слідства по злочинам, передбаченим федеральним законодавством. Однак в полі його діяльності на практиці є значно ширше коло справ, особливо тих, які набувають широкого резонансу і мають політичне забарвлення. Особливе значення ФБР серед інших правоохоронних та оборонних органів пояснюється також тим, що до його компетенції належить міжвідомча координація всієї діяльності по забезпеченню внутрішньої безпеки країни. Таким чином, ФБР є не тільки слідчим органом, але і спеціальним органом контррозвідки.

У складі департаменту юстиції США та департаменту безпеки США також діє ряд інших правоохоронних органів, основним завданням яких є забезпечення законності у різних галузях суспільного життя. Серед таких органів слід відзначити **Службу імміграції і натуралізації, Адміністрацію по застосуванню закону про боротьбу з наркоманією тощо.**

Діяльність ФБР та інших правоохоронних органів департаменту юстиції США тісно пов'язана з діяльністю спеціальних

ФЕДЕРАТИВНА РЕСПУБЛІКА БРАЗИЛІЯ

Держава в Південній Америці. Межує з Уругваєм, Аргентиною, Парагваєм, Болівією, Перу, Венесуелою, Колумбією, Гайаною, Суринамом, Гвіаною.

Територія — 8 511 966 кв. км.

Населення — 159 224 000 чол.

Столиця — Бразилія.

Найбільші міста: Сан-Паулу - 10 997 000 (15 221 000), Ріо-де-Жанейро - 6 011 000 (10 190 000), Белу-Орізонте - 2 339 000 (3 056 000), Сальвадор 2 000 000 (2 094 000), Бразилія 1 803 000, Форталеза 1 764 000 (1 935 000), Нова - Ігаçu 1 498 000, Курітіба 1 391 000 (1 768 000), Порту-Алегрі 1 371 000 (2 596 000), Ресіфі 1 352 000 (2 495 000), Белем 1 190 000 (1 207 000), Манаус 1 090 000, Гоянія 1 038 000, Кампінас 946 000, Гуаралхос 821 000, Сан-Гонзало - 818 000, Дуту-де-Гаксіас 734 000, Санто-Андре 684 000, Осаско 661 000, Сан-Бернардо-де-Кампо 644 000, Сан-Луїс 624 000, Натал 578 000, Терезіна 534 000, Масейо 527 000.

Основні етапи розвитку державності в Бразилії:

- з початку тисячоліття територія Бразилії населена індіанськими племенами;

- **1500 р.** - висадка португальських мореплавців. Бразилія оголошена територією Португалії;

- **1532-36 рр.** - узбережжя Бразилії розділено на 12 капітанств, на чолі з донатаріями - португальськими феодалами, васалами короля;

- **1549 р.** - утворено губернаторство з центром у місті Байя (сучасне м. Сальвадор);

- **пер. пол. 17 ст.** - боротьба Португалії з Голландією і Францією за панування в Бразилії;

- **1661 р.** - Гаазький мир. Бразилія визнана колонією Португалії;

- **друга пол. 17 ст.** - розвиток і укрупнення феодальних латифундій за рахунок праці рабів;

- **18 ст.** - розвиток цукрової промисловості. Початок видобутку золота;

- **18 - 19 ст.** - період протистояння між Бразилією та її метрополією Португалією;

- **1807 р.** переїзд португальського королівського двору в Ріо-де-Жанейро. Бразилія - центр португальської монархії;

- **1820 р.** - буржуазна революція в Бразилії. Король Хуан Шостий зрікся від престолу на користь сина;

- **1822 р.** - Бразилія проголошена незалежною державою - Бразильською імперією;

- **1888 р.** - скасування рабства;

- **1889 р.** - Бразилія проголошена республікою;

- **кін. 19 - поч. 20 ст.** - посилення ролі англійського капіталу в економіці держави;

- **кін. 19 ст.** - боротьба селянства за землю;

- з **1945 р.** - посилилась роль американського капіталу в економіці держави. Зростання міст (Сан-Паулу, Ріо-де-Жанейро). Поступове перетворення Бразилії з аграрної в аграрно-індустріальну державу;

- **1957- 60 рр.** - побудована нова столиця — м. Бразилія.

За формою державного правління Бразилія є **президентською республікою**; за формою державного устрою – **федерацією**. Складається з **двадцяти чотирьох штатів, трьох федеральних територій, одного федерального округу**. Федеральні штати: Амазонас (Манаус), Акрі (Ріу-Бранку), Рондонія (ПортуВел“ю), Пара (Белен), Манту-Гросу (Куяба), Мараньян (Сан-Луїс), Гояс (Гоянія), Піауї (Терезіна), Сеара (Форталеза), Риу-Гранді де Норте (Натал), Параїба (Жуан-Песоа), Пернамбуку (Ресіфі), Алагоас (Масейо), Сержіпі (Аракажу), Байя (Сальвадор), Мінас-Жераїс (Белу - Орізонті), Есперіту-Санту (Віторія), Ріо-де-Жанейро, Сан-Паулу, Парана (Журітіба), Санта-Катаріна (Флоріанополіс), Риу-Гранді-ду-Сул (Порту-Алегрі), Токантіс (Палмас), Манту-Гросу-ду-Сул (Кампо-Гранді). Федеральні території: Амапа (Макапа), Рораїма (Боа-Виста), Фернандо-де-Норонха (Ремедіос). Федеральний округ - Бразилія.

З точки зору форми правління, Бразилія є президентською республікою з домінуючою роллю президента в здійсненні державної політики. По формі державного (територіального) устрою вона виступає федерацією, де головну роль відіграють федеральні органи влади.

Система державної влади Бразилії характеризується визнанням розподілу влади на законодавчу, виконавчу, судову гілки, виборністю глави держави через всенародні прямі вибори, наявністю двопалатного законодавчого органу, який формується по пропорційній системі з урахуванням інтересів суб“ектів федерації. Не дивлячись на те, що **Конституцією 1988 р.** встановлено значне коло повноважень парламенту, президент відіграє основну роль у формуванні державної політики, зберігаючи велику кількість т. з. “імперських повноважень”. Федеральна судова система є відносно незалежною від інших органів державної влади. Завдяки достатньо дієвій системі стримувань і противаг, кожна з гілок влади виконує покладені на неї обов’язки, не зазіхаючи на компетенцію інших гілок.

Система виконавчої влади включає до себе інститут Президента, Віце-президента, Кабінету міністрів. Главою виконавчої влади виступає Президент, який обирається шляхом всенародних прямих виборів. Перемогу одержує кандидат, який набрав абсолютну більшість голосів в першому турі. Якщо в першому турі жоден з кандидатів не набрав абсолютної більшості голосів, то призначається другий тур, в якому приймають участь 2 кандидати, що набрали найбільшу кількість голосів виборців. Президентом може бути вроджений громадянин Бразилії, який досяг тридцятип'ятирічного віку. Строк перебування на посаді в різні періоди був різний: з 1945 р. до 1979 р. та з 1988 - до 1994 р. - 5 років, з 1979 р. - до 1988 р. - 6 років. В 1994 р., шляхом внесення змін до Конституції, встановлено 4 річний термін перебування Президента на посаді.

Починаючи з 1891 року, федеральна конституція та конституції штатів заборонили переобрання на наступний термін діючих президента, губернаторів, мерів міст. Але в 1997 р. до конституції Бразилії було внесено поправку, згідно якої вищезгадані посадові особи отримували право на повторне переобрання.

Президент має наступні функції:

- представляє державу в міжнародних відносинах;
- заключає міжнародні договори;
- визначає економічну та соціальну політику держави;
- приймає участь у законодавчому процесі;
- підписує і промульгує закони;
- володіє правом відкладального вето;
- призначає вищих посадових осіб держави в т.ч. державних міністрів;
- призначає за згодою Сенату дипломатичних представників, суддів вищих ланок федеральних судів, Генерального прокурора, Голову центрального банку;
- є верховним головнокомандувачем збройних сил.

Віце-президент є посадовою особою, яка покликана допомагати президенту у здійсненні його повноважень, а також керувати роботою законодавчого органу та виконувати обов'язки Президента у випадку дострокового припинення повноважень останнього. Віце-президент обирається в парі з президентом на 4 річний термін.

У випадку, коли достроково припинили свої повноваження Президент та Віце-президент і до закінчення їх конституційного строку перебування на посаді залишилось більше, ніж два роки, Конгрес призначає вибори нового президента на протязі 90 днів. Якщо ж до закінчення конституційного строку залишилось менше, ніж два роки, повторні вибори мають бути проведені на протязі 30 днів.

До складу **Кабінету міністрів** уряду у різний період входила різна кількість міністерств та відомств. Такий факт був викликаний тим, що кожний з Президентів намагався виробити індивідуальний стиль управління і підпорядкувати йому урядову структуру. Для здобуття більшої підтримки серед населення та політичних сил, деякі з Президентів були вимушені йти на реорганізацію своїх урядів, зменшуючи кількість міністерств. Найбільше число міністерств в складі уряду дорівнювало двадцяти семи.

На сьогодні уряд складається з 22 міністрів, які очолюють міністерства, та одного керівника, прирівняного до міністра. Крім міністерств, в складі уряду створена Політична Рада, що складається з керівників партій, які підтримують уряд. До структури виконавчої влади також належать багато державних організацій, об'єднань та підприємств: Банк Бразилії, Федеральний Ощадний Банк та ін.

Законодавча влада в Бразилії здійснюється **Конгресом**, який складається з Палати Депутатів та Сенату.

До складу **Палати Депутатів** входить 513 депутатів, до складу **Сенату** - 81 сенатор. Строк перебування на посаді депутата становить 4 роки, сенатора - 8 років. Парламент працює сесійно. В рік проводиться дві сесії: з березня по червень та з серпня по грудень.

На рівні штатів діють однопалатні законодавчі органи, які обираються одночасно з Конгресом. В муніципалітетах діють муніципальні представницькі органи, що обираються населенням строком на 4 роки.

Двадцятье століття в історії Бразилії характеризувалося встановленням декількох авторитарних режимів, які супроводжувалися розпуском законодавчого органу: з листопада 1930 р. по грудень 1933 р.; з листопада 1937 р. по лютий 1946 р.; в листопаді 1966 р.; з грудня 1968 р. по жовтень 1969 р.; та на протязі п'ятнадцяти днів в квітні 1977 р.

Конституція 1988 р. відновила більшість повноважень Конгресу, які останній втратив в період авторитарних режимів.

Конгрес уособлює в собі законодавчу владу федерації та користується автономією по відношенню до інших державних органів.

Серед основних функцій Конгресу необхідно виділити наступні:

- прийняття та зміну законів;
- обговорення та прийняття бюджету;
- регулювання економічних проблем;
- ратифікація міжнародних угод;
- надання згоди на надання державних кредитів та займів.

У випадку накладення президентського вето на закон, Конгрес може його подолати абсолютною більшістю голосів, шляхом таємного голосування.

Депутати та Сенатори користуються правом недоторканості.

Сенатором може стати громадянин Бразилії, який досяг тридцятип'ятирічного віку. Сенатори обираються шляхом прямих всенародних виборів. Від кожного суб'єкту федерації обирається по три сенатора.

Депутатом може стати громадянин Бразилії, який досяг двадцятиоднорічного віку. Депутати обираються шляхом всенародних прямих виборів, по системі пропорційного представництва. Система виборів до Палати Депутатів має свої особливості:

по-перше, списки кандидатів від партій формуються в кожному штаті окремо;

по-друге, кількість представників в Палаті Депутатів від кожного штату залежить від кількості населення (виборців) в цьому штаті.

Не допускається балотування на посаду депутата та сенатора членів уряду, губернаторів штатів, керівників державних підприємств, мерів міст, окрім випадків, коли вищезгадані посадові особи подали у відставку за 6 місяців до виборів. Така норма законодавства усуває можливість використання службових повноважень з боку осіб, які є кандидатами на вищезгадані посади.

Як Сенат, так і Палата Депутатів володіють правом законодавчої ініціативи. Обидві палати мають в своєму складі профільні комітети (Сенат - 6 комітетів, Палата Депутатів - 16 комітетів). Також діє об'єднаний комітет по бюджету, до складу якого входять представники обох палат.

Одна третина будь-якої з палат або Конгресу в цілому має право ініціативи на створення тимчасової комісії по розслідуванню будь-якого питання.

Кожна з палат має власні керівні органи, до складу яких входять президент палати, два віце-президенти та чотири адміністративних секретарі, які обираються членами палати. Згадані посадові особи утворюють Виконавче Правління, до функцій якого належить вирішення процедурних та адміністративних питань, визначення порядку денного та ін. Президентом Сенату та Конгресу в цілому (при спільних засіданнях обох палат) є Віце-президент Бразилії.

Судова система Бразилії складається з двох рівнів: федеральних судів та судів штатів.

Особливістю федеральної судової системи є **відсутність єдиного органу**, що очолює систему та наявність декількох галузевих верховних (вищих) судів. Такими судами є **Федеральний Верховний Суд, Вищий Трибунал** (Верховний Суд Правосуддя), **Вищий Військовий Трибунал, Вищий суд по виборах, Вищий Трудовий Трибунал**. Судді верховних судів призначаються президентом за погодженням з Сенатом. Суддею верховних судів може стати особа, яка перебуває у віці від 35 до 65 років. Граничний вік перебування на цій посаді становить 70 років.

Федеральний Верховний Суд складається з 11 суддів, що призначаються президентом при погодженні з Сенатом. Серед повноважень Верховного суду основне місце належить питанням конституційної юрисдикції. А саме: Верховний Суд може вирішувати питання щодо конституційності чи неконституційності законодавчих актів, видавати загальнообов'язкові мандати судової заборони, які гарантують права громадян, що передбачені конституцією, але не передбачені законодавством та ін.

Серед інших повноважень виділяються наступні: вирішення спорів між законодавчою і виконавчою гілками влади, вирішення спорів між федеральними органами та органами суб'єктів федерації, вирішення спорів між суб'єктами федерації.

Верховний суд виступає також в якості суду першої інстанції в справах по звинуваченню президента та вищих посадових осіб держави.

Наступними ланками в федеральній судовій системі є: Вищий Трибунал (Верховний Суд Правосуддя) та Регіональні Федеральні Суди .

Вищий Трибунал (або Верховний Суд Правосуддя) є судовою інстанцією, яка згідно Конституції 1988 р. прийшла на зміну федеральним Апеляційним Судам. Вищий Трибунал складається з 33 суддів, які призначаються президентом за згодою Сенату. Основною функцією Вищого Трибуналу є перегляд рішень Федеральних Регіональних Судів в апеляційному порядку.

Регіональні Федеральні Суди діють у п'яти судових регіонах (Ресіфі, Бразилія, Ріо-де-Жанейро, Сан-Паулу, Порту-Алегрі) , складаються з 6 суддів, що призначаються президентом за згодою Сенату. Суддею Регіонального Суду може бути особа, яка перебуває у віці від 30 до 65 років. Основною функцією є розгляд в якості першої інстанції справ федеральної юрисдикції.

До складу федеральних судів також належать спеціальні суди: Вищий Військовий Трибунал, Вищий Трибунал по виборах, Вищий Трудовий Трибунал.

До компетенції Вищого Військового Трибуналу належить розгляд справ, який розглядає справи про злочини, які здійснили військовослужбовці. До складу Вищого Військового Трибуналу входить 15 суддів, що призначаються президентом за згодою Сенату. Розглядуваний судовий орган був створений у 1808 р. і являється першим Верховним судом в Бразилії.

Вищий Трибунал по виборах розглядає всі категорії справ, пов'язаних з парламентськими та президентськими виборами, а також справи щодо функціонування політичних партій.

Вищий Трудовий Трибунал вирішує спори, які пов'язані з трудовими відносинами та попередньо були вирішені за допомогою органів внутрішніх справ.

Судова система штатів складається з Верховного Суду Штату та окружних судів. Судді Верховного Суду призначаються губернатором за погодженням з законодавчим органом. Верховний суд переглядає рішення судів нижчих ланок та несе відповідальність за дію спеціальних судів, юрисдикція яких поширюється на територію всього штату. Більшість справ розглядаються окружними судами, як судами першої інстанції.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ

Територія — 4 005 800 кв. км

Населення — 446 429 000 чол.

Столиці — парламентська — Страсбург, урядова — Брюссель.

Найбільші міста — Лондон 4 300 000 (6 905 000), Берлін 3 438 000, Мадрид 3 010 000 (4 006 000), Рим 2 804 000, Париж 2 175 000 (9 319 000), Будапешт 2 100 000, Гамбург 1 661 000, Варшава 1 644 000, Відень 1 540 000 (1 940 000), Мілан 1 449 000, Мюнхен 1 236 000

Склад (за часом вступу):

Країни — фундатори (1951-1957 рр.) : Франція, ФРН, Італія, Бельгія, Нідерланди, Люксембург;

1972 р. — Великобританія, Ірландія, Данія;

1981 р. — Греція;

1986 р. — Іспанія, Португалія;

1995 р. — Швеція, Фінляндія, Австрія.

2004 р. — Угорщина, Словаччина, Чехія, Польща, Мальта, Словенія, Естонія, Латвія, Литва, Кіпр

2007 р. — Болгарія, Румунія.

1. Утворення Європейського Союзу

Європейський Союз (ЄС) – геополітичний простір, наділений конфедеративними ознаками, який об'єднує двадцять сім європейських країн, які відповідають встановленим критеріям у галузі економічного розвитку, демократії та додержання прав людини.

Всі країни, які входять до складу Союзу, є суверенними державами, які мають власні конституції, державний механізм та правову систему, однак їх потрібно розглядати не відособлено, а в як єдиний європейський економічний та політико-правовий простір. Це пов'язано з цілою низкою чинників, основними серед яких є:

- єдині стандарти в різних сферах суспільного життя, яким мають відповідати всі країни-члени ЄС;
- спільне історичне минуле, давні правові та демократичні традиції;
- єдиний географічний простір.

Ознаки, що характеризують Європейський Союз як **конфедерацію**:

- 1) наявність власних інститутів – органів, що здійснюють керівництво організацією та мають вплив на уряди держав-учасниць;
  - 2) право, що поступово формується;
  - 3) єдине громадянство, що існує разом з громадянством держав-учасниць;
- єдиний економічний та торговий простір, який передбачає вільне переміщення капіталів, товарів, трудових ресурсів та відсутність внутрішніх кордонів;
- 4) здійснення спільної зовнішньої політики;
  - 5) єдина валюта (для більшості країн Союзу);
  - 6) єдина політика в сфері внутрішньої та зовнішньої безпеки (тісна співпраця з НАТО).

До утворення Європейсько Союзу, інтеграція, протягом кількох десятків років, відбувалася у рамках трьох взаємопов'язаних Європейських співтовариств: **Європейського об'єднання вугілля і сталі, Європейського економічного співтовариства, Європейського співтовариства з атомної енергії.**

Основні етапи утворення Європейського Союзу.

-9 травня 1950 р. – прийняття Декларації Шумана, яка передбачала співпрацю між Францією та Німеччиною в галузі сталеварної та вугільної промисловості та заклала базові принципи майбутньої європейської інтеграції;

-1951 р. – Прийняття Паризького договору, яким проголошувалось утворення Європейського об'єднання вугілля і сталі; до складу об'єднання увійшли Франція, ФРН, Італія та Бельгія, Нідерланди, Люксембург.

-1957 р. – Прийняття двох Римських договорів, які утворювали два європейських співтовариства – Європейське економічне співтовариство, Європейське співтовариство з атомної енергії. До складу цих співтовариств увійшли країни-учасниці Паризького договору. В подальшому європейська інтеграція відбувалася шляхом приєднання до трьох угод одночасно.

-1972 р. – входження до Європейських Співтовариств Великобританії, Ірландії, Данії;

-1981 р. – входження до Європейських Співтовариств Греції;

-1986 р. – входження до Європейських Співтовариств Іспанії і Португалії;

-1986 р. – прийняття Єдиного Європейського Акту дванадцятьма країнами-учасницями європейських співтовариств, що стало проміжковим етапом на шляху до утворення Європейського Союзу;

-7 лютого 1992 р. – прийняття Маастріхських угод, якими засновано новий політико-економічний простір – Європейський союз;

-1995 р. – входження до складу ЄС Швеції, Фінляндії, Австрії;

-2004 р. – входження до складу ЄС Угорщини, Словенії, Словаччини, Чехії, Польщі, Мальти, Кіпру, Естонії, Латвії, Литви

-2007 – входження до складу ЄС Болгарії та Румунії

-2009 – вступ в силу Лісабонської угоди, яка виконує конституційну роль.

Цілі Європейського Союзу:

1. Сприяння економічному і соціальному розвитку;
2. Представлення на міжнародній арені в якості єдиного геополітичного об'єднання;
3. Здійснення спільної зовнішньої політики;
4. Здійснення спільної політики в галузі безпеки та оборони;
5. Утворення єдиного економічного простору без кордонів;
6. Введення єдиної валюти;
7. Введення єдиного громадянства, яке існуватиме паралельно з національним громадянством;
8. Додержання єдиних стандартів в галузі прав людини.

2. Інститути Європейського Союзу

Найважливішими спільними органами – інститутами – Європейського Союзу є:

1. Європейський парламент (Європарламент);
2. Рада Європейського Союзу;
3. Європейська Комісія;
4. Європейська Рада;
5. Європейський Суд.

Найвищим представницьким органом Союзу виступає **Європарламент**, який покликаний представляти інтереси народів, які проживають в державах-учасниках ЄС, виробляти спільні засади внутрішньої і зовнішньої політики, сприяти зближенню держав-учасниць.

Європарламент можна вважати прототипом законодавчого

органу, точніше однієї з його палат. Однак, сьогодні він не володіє правом прийняття законів, які би були обов'язковими до виконання на всій території Союзу і відіграє в основному ідеологічну функцію.

Депутатом Європарламенту може стати громадянин держави-учасниці ЄС, який наділений виборчим правом; він може представляти країну, громадянином якої виступає. Правом обирати наділені всі громадяни Союзу, незалежно від того, чи проживають вони у країні громадянства, чи - в іншій країні. Термін перебування депутатів на посаді складає 5 років. При виборах застосовується пропорційна система (окрім Великобританії, де депутатів обирають за мажоритарною системою).

Представництво в Європарламенті залежить від кількості населення держави-учасниці ЄС. Наприклад Німеччина представлена 99 депутатами, Франція, Італія, Великобританія – 87, а Люксембург – 6.

Резиденцією Європарламенту є французьке місто Страсбург, його комісії працюють в Брюсселі, а секретаріат знаходиться в Люксембурзі.

Рада ЄС є вищим органом, який наділений правом приймати остаточне рішення по всім найважливішим питанням Союзу. Склад ради формується урядами держав-учасниць у кількості, яка відповідає кількості їх населення. Наприклад Франція, Німеччина, Великобританія та Італія має по 10 членів, Іспанія – 8, Люксембург – 2 тощо.

Представники від однієї держави об'єднуються у делегацію, яка очолюється одним з міністрів даної країни.

Особливістю прийняття рішень у рамках Ради ЄС є той факт, що вони приймаються ? голосів. Така конструкція не дає

можливість диктувати свою волю “великим” державам, та забезпечує прийняття рішення на основі взаємної згоди більшості країн.

Обидва представницьких органи – Європарламент та Рада ЄС – виступають в ролі прообразу можливого спільного двопалатного законодавчого органу, де Європарламент відіграватиме роль нижньої палати, а Рада ЄС – верхньої.

Європейська комісія є вищим колегіальним виконавчим органом Європейського Союзу, яка має втілювати в життя рішення Ради ЄС та Європарламенту.

Єврокомісія складається з урядових представників від кожної держави-учасниці (від Франції, Німеччини, Великобританії, Італії, Іспанії – по 2) і очолюється головою, який є найбільш впливовою фігурою ЄС, однак наділений слабкими повноваженнями, порівняно з класичними для прем’єр-міністрів європейських країн. Голова Європейської комісії обирається членами Комісії за принципом ротації і підлягає затвердженню Європарламентом.

Європейська Рада є колегіальним органом, до складу якого входять глави держав та урядів країн ЄС. Основною метою діяльності ради є проведення спільних засідань, під час яких мають узгоджуватися спільні питання для всіх держав-учасниць Євросоюзу. Орган наділений консультативно-координаційними повноваженнями в рамках організації. Починаючи з 2009 року, в раді є постійний Голова, який є найвищим представником конфедерації.

Європейський Суд – вищий судовий орган Союзу, який складається з 25 суддів – по одному від кожної держави-учасниці – та 8 Генеральних адвокатів, які обираються, як правило від 5 “великих” країн.

Судді обираються терміном на шість років, з правом повторного переобрання. При цьому кожні два роки оновлюється третина складу суду.

Генеральні адвокати за своїм статусом близькі до інституту прокурорів – вони проводять розслідування та готують справи для слухання в суді.

В залежності від складності та важливості справи, можуть розглядатися в малих секціях (по 3-4 судді), великих секціях (по 7-8 суддів) та на пленарному засіданні у повному складі.

Основні функції Європейського Суду:

- застосування права Європейського Союзу;
- розгляд скарг про порушення прав людини;
- розгляд спорів поміж органами Євросоюзу;
- розгляд важливих справ економічного характеру;

Європейський Суд є найвищою і єдиною інстанцією в рамках організації, рішення якої є остаточними.

Панов А.В.

П 16 Державне (конституційне) право зарубіжних країн. Курс лекцій / Панов А.В. – Ужгород, 2012. – 104 с.

Державне право зарубіжних країн викладається в якості основної дисципліни у всіх вузах, профіль спрямування яких націлений на юриспруденцію та міжнародні відносини. Предмет курсу полягає у вивченні основних інститутів державного та суспільного ладу окремих зарубіжних країн на узагальненому та конкретизованому рівнях. З огляду на це дисципліна поділяється на загальну і особливу частини. Новизною саме цієї програми курсу є дослідження країн, які, як правило, залишаються поза увагою при вивченні даної дисципліни (Південна Америка, Африка, “некласичні” країни Азії тощо).

УДК 342(100)(075.8)

ББК 67.9(0)300я73

Наукове видання

ПАНОВ Ален Володимирович

ДЕРЖАВНЕ (КОНСТИТУЦІЙНЕ) ПРАВО ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Курс лекцій

*В авторській редакції
Технічний редактор Сані С.
Коректор Герич Л.
Верстка Балого О.*

Підписано до друку 05.10.2011р.

Формат 60х84/16. Папір офс. Гарнітура SchoolBook.

Друк офс. Ум. друк. арк. 6,04. Обл.-вид. арк. 4,65.

Тираж 300 шт. Замовлення № 4.

Видавництво ФОП Бреза А.Е.

м. Ужгород, вул. Університетська, 21/220. Тел./факс: (0312) 64-37-22

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4090 від 15.06.2011р.

Друк: ПП Бреза, тел.: 050-43-22-437